

T.C
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ORTAÖĞRETİM SOSYAL ALANLAR EĞİTİMİ ANABİLİM DALI

Songül TÜMSEK

ESKİ (1998) ve YENİ (2004) İLKÖĞRETİM SOSYAL BİLGİLER DERSİ
ÖĞRETİM PROGRAMLARI ve DERS KİTAPLARINDA (4. ve 5. SINIF)
TARİH KONULARININ MUKAYESESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ
Yrd. Doç. Dr. Ramazan KAYA

ERZURUM – 2006

İÇİNDEKİLER

ÖZET	III
ABSTRACT	IV
KISALTMALAR	V
ÖNSÖZ	V
GİRİŞ	1
TARİH VE SOSYAL BİLGİLER	1
1. Tarihin Tanımı.....	1
2. Tarihin Faydaları	3
3. Tarih Dersinin Genel Amaçları	4
4. Sosyal Bilimler ve Tarihin Sosyal Bilimler İçindeki Yeri ve Önemi	7
5. İlköğretimde Sosyal Bilgiler	9
6. Sosyal Bilgiler Dersinin Genel Amaçları.....	11
BİRİNCİ BÖLÜM	14
1.EĞİTİM ve ÖĞRETİMDE PROGRAM ve DERS KİTAPLARI	14
1.1. Program ve Eğitimde Program Çeşitleri.....	13
1.2. Program ve Ders Kitabı İlişkisi	14
1.3. Ders Kitaplarının Öğretimdeki Yeri ve Önemi	15
1.4. Yeni Program ve Özellikleri.....	20
1.4.1 Niçin yeni bir öğretim programı.....	20
1.4.2. Yeni (2004) sosyal bilgiler öğretim programının vizyonu	21
1.4.3. Yeni ilköğretim sosyal bilgiler programının yapısı.....	22
1.4.4. Yeni sosyal bilgiler öğretim programı öğrenme alanları.....	25
1.5. 1998 ve 2004 İlköğretim Sosyal Bilgiler Programlarının Karşılaştırması	26

İKİNCİ BÖLÜM.....	31
2.ESKİ (1998) ve YENİ (2004) SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİM PROGRAMLARI VE DERS KİTAPLARINDA (4. VE 5. SINIF) TARİH KONULARININ MUKAYESESİ..	31
2.1. Eski (1998) İlköğretim 4. ve 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Programının İncelenmesi.....	30
2.2. Yeni (2004) İlköğretim 4-5. Sınıf Sosyal Bilgiler Programının İncelenmesi	32
2.3. Eski (1998) İlköğretim Sosyal Bilgiler Programında Tarih Üniteleri ve Amaçları	36
2.3.1. İlköğretim 4. sınıf sosyal bilgiler dersi tarih üniteleri ve amaçları.....	36
2.3.2. İlköğretim 5. sınıf sosyal bilgiler dersi tarih üniteleri ve amaçları.....	38
2.4. Yeni (2004) İlköğretim Sosyal Bilgiler Programında Tarih Üniteleri ve Amaçları	44
2.4.1. İlköğretim 4. sınıf sosyal bilgiler dersi tarih üniteleri ve amaçları.....	44
2.4.2. İlköğretim 5. sınıf sosyal bilgiler dersi tarih üniteleri ve amaçları.....	45
2.5. Eski (1998) İlköğretim Sosyal Bilgiler Programı ve Ders Kitaplarıyla Yeni (2004) İlköğretim Sosyal Bilgiler Program ve Ders Kitaplarında Tarih Konularının Mukayesesi.....	46
2.5.1. Eski (1998) sosyal bilgiler program ve ders kitaplarında 4. sınıf tarih konularının değerlendirilmesi.....	50
2.5.2. Yeni (2004) sosyal bilgiler program ve ders kitaplarında 4. sınıf tarih konularının değerlendirilmesi.....	53
2.5.3. Eski (1998) sosyal bilgiler program ve ders kitaplarında 5. sınıf tarih konularının değerlendirilmesi.....	60
2.5.4. Yeni (2004) sosyal bilgiler program ve ders kitaplarında 5. sınıf tarih konularının değerlendirilmesi.....	62
SONUÇ VE ÖNERİLER	67
KAYNAKLAR.....	70
ÖZGEÇMİŞ	74

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**ESKİ (1998) ve YENİ (2004) İLKÖĞRETİM SOSYAL BİLGİLER DERSİ
ÖĞRETİM PROGRAMLARI ve DERS KİTAPLARINDA (4. ve 5. SINIF) TARİH
KONULARININ MUKAYESESİ**

Songül TÜMSEK

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Ramazan KAYA

2006- SAYFA: 74

Jüri: Yrd. Doç. Dr. Ramazan KAYA

.....

.....

Araştırmanın amacı, İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi Eski (1998) ve Yeni (2004) Müfredat Programı ve Ders Kitaplarında (4. ve 5. Sınıf) Tarih konularının metot ve içerik yönünden mukayesesini yaparak benzerlik ve farklılıkları tespit etmektir. Bu maksatla çalışmamız her iki program ve ders kitapları üzerinde yoğunlaşmıştır.

Giriş bölümünde tarihin tanımı, faydaları, tarih öğretiminin genel amaçları verildikten sonra sosyal bilimler ve tarihin sosyal bilimler içindeki yeri ve önemi açıklandı. Daha sonra ise sosyal bilgiler dersinin genel amaçları belirtildi.

Birinci bölümde, program ve eğitimde program çeşitleri, program ve ders kitabı ilişkisi, ders kitaplarının öğretimdeki yeri ve önemi belirtildikten sonra yeni Programın hazırlanma nedenleri açıklandı. 1998 ilköğretim sosyal bilgiler dersi 4. ve 5. sınıf programları ile 2004 yeni programlarının bir karşılaştırılması yapıldı.

İkinci bölümde 1998 ve 2004 ilköğretim sosyal bilgiler dersi öğretim programları incelendi. Her iki programda ayrı ayrı tarih üniteleri ve amaçları tespit edildi. Daha sonra asıl konumuz olan, bu program ve ders kitaplarında tarih konularının mukayesesini yapıldı.

Ancak sonuç olarak değişimin zorunlu ve gerekli olduğu kanısına varıldı. Yapılan değişikliklerin sonuçları tam anlamıyla ortaya çıkmadıysa da, biz program ve ders kitaplarının pratikte uygulayıcısı olan öğretmen ve öğrencilerimizden olumlu sonuçları zaman içerisinde alacağımız kanısındayız.

ABSTRACT
MASTER THESIS

**COMPARISON OF THE FORMER (1998) AND THE VALID (2004) SOCIAL
SCIENCES EDUCATION CURRICULUM AND SUBJECT TOPICS CONCERNING
HISTORY INCLUDED IN TEXTBOOKS FOR PRIMARY SCHOOLS (4th AND 5th
GRADES) IN TURKEY**

Songul TUMSEK

Supervisor: Assistant Prof. Dr. Ramazan KAYA

2006 - Pages : 74

Jury : Assist. Prof. Dr. Ramazan KAYA

.....

.....

Jury: Assistant Prof. Dr. Ramazan KAYA This study aims comparing the former (1998) and the valid (2004) Social Sciences Education Curriculum and subject topics concerning history included in textbooks for Primary Schools (4th and 5th grades) in Turkey in terms of their methods and contents; and establishing the differences. Hence, the curriculum and the topics under consideration are the main resources of the study.

The description, benefits and the purpose of history education in general are presented and the importance of Social Sciences is explained in the prologue. Besides, aims of Social Studies lesson is also emphasized.

In the first chapter; programmes and various kinds of education programmes, the relation between the programmes and the textbooks, the place and the importance of textbooks in education are explained first, and then the reasons for the preparation of a new education programme are clarified. In this chapter, 1998 dated Social Studies programme for 4th and 5th grades is compared with the one included in the current programme (2004).

These two programmes for primary school social studies are analyzed in the second chapter. The units and objects concerning history in these programmes are identified separately in order to make a healthy comparison.

In the last chapter of the study, it is concluded that the change was a necessity and even a must. Although the results of this shift to a new programme has not been clearly visible yet, we believe that; being the most affected practical factors of this change, teachers and students will benefit from it day by day.

KISALTMALAR

c	: Cilt
Çev	: Çeviren
E.Ü.T.İ.D.	: Ege Üniversitesi Tarih İncelemeleri Dergisi
EPÖ	: Eğitim Programları ve Öğretim Alanı
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
No	: Numara
s	: Sayfa
Sa	: Sayı
T.D.	: Tebliğler Dergisi
T.T.K	: Talim Terbiye Kurulu
Yay. Haz	: Yayına Hazırlayan

ÖNSÖZ

Ülkelerin kalkınmasında eğitim ve öğretimin işlevi küçümsenemeyecek kadar büyüktür. Bu yüzden bu bilgi çağında eğitim ve öğretimin özellikle yoğun olarak yaşandığı okullarda uygulanan program ve ders kitaplarının etkileyici ve başarılı olması önemlidir.

Ülkemizde ise son yıllarda ortaya çıkan gelişmeler göstermiştir ki; ilköğretim müfredat programları ve ders kitapları, eğitimde kaliteyi ve seviyeyi yükseltecek bir düzeyde değildir. Bu amaçla yapılan çalışmalar sonucunda önemli değişikliklere gidilmiş, yeni bir program ve bu programa dayalı ders kitapları hazırlanmıştır.

Eski programla aralarında çeşitli farklarını tespit ettiğimiz 2004 programında tarih konularının öğrenciye metot ve içerik olarak sunumunda da önemli değişikliklere gidilmiştir.

Çalışmamızda her iki program ve ders kitaplarında tarih konularının metot ve içerik olarak sunumu karşılaştırılmış, benzerlik ve farklılıklar tespit edilmeye çalışılmış ve yeni programın yeterlilik düzeyinin belirlenmesi üzerinde durulmuştur.

Yaptığımız çalışmanın 1988 ve 2004 ilköğretim Sosyal Bilgiler (4. ve 5. sınıf) programlarının anlaşılması ve bu programlar ve ders kitaplarında yer alan tarih konularının metot ve içerik bakımından sunuluşunun değerlendirilmesi açısından faydalı olacağı inancındayım.

Beni böyle bir konuyu çalışmaya teşvik eden ve her hususta yardımını esirgemeyen değerli danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Ramazan KAYA'ya ve manevi desteklerini sürekli üzerimde hissettiğim saygıdeğer hocam Yrd. Doç. Dr. Ersin GÜLSOY'a teşekkürü bir borç bilirim.

GİRİŞ

TARİH VE SOSYAL BİLGİLER

1. Tarihin Tanımı

Tarihin tanımıyla ilgili çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Bunlar arasında,

Tarih geçmişteki olayları inceleyen ve kayıt eden bir disiplindir. Tarih insanoğlunun geçmişte yaptığı eylemlerle ilgilenir¹.

Arapça kökenli olan “tarih” kelimesi bir nesnenin zamanını belirlemek demektir. Batı dillerindeki “Historia” ise “Hatırlanmaya değer olayların hikayesi” ve “Tahkik ederek öğrenmek” anlamını taşımaktadır².

Burckhardt'ın deyişiyle tarih “Bir dönemin öbüründe kayda değer bulduklarının yazımıdır”³.

İbn-i Haldun tarihi, “Geçmiş insan topluluklarının hayatları ile ilgili durumlarını, adetlerini, peygamberlerin hayat hikayelerini, hükümdarların devlet ve siyasetlerini bize anlatan, bu konularda bizi bilgili kulan bir disiplindir.” şeklinde tarif etmiştir⁴.

Dursun Dilek'e göre tarih, zaman ve boşlukta geçmişe yapılan bir seyahat; geçmişten gelen deneyimleri yansıtmaya gücüne sahip bir disiplindir⁵.

Büşra Ersanlı Behar “İktidar ve Tarih” isimli eserinde tarihi; geçmişi algılama, olaylarıyla düşünce akımlarıyla bütünleştirerek kavramanın ve günümüzle ve gelecekle köprü kurmaya çalışmanın yolları olarak açıklamıştır⁶.

¹ Münire ERDEN, *Sosyal Bilgiler Öğretimi*, İstanbul, ?, s.36.

² M. P. MOFFALTT, *Sosyal Bilgiler Öğretimi*, (Çev. Nesrin Oran), İstanbul, 1957, s. 3.

³ Edward Hallet CARR, *Tarih Nedir*, (Çev. Misket Gizem Gürtürk), İstanbul, 1996, s. 64.

⁴ Ahmet ARSLAN, “İbn-i Haldun ve Tarih”, *E.Ü.T.İ.D.*, I, İzmir, 1984, s. 11.

⁵ Dursun DİLEK, *Tarih Derslerinde Öğrenme ve Düşünce Gelişimi*, Ankara, 2001, s. 6.

⁶ Büşra Ersanlı BEHAR, *İktidar ve Tarih*, İstanbul, 1992, s. 11.

Yine Edward Carr, tarihi “Tarihçi ile olguları arasında kesintisiz etkileşim” ve “Bugün ile geçmiş arasında bitmeyen diyalog” olarak ilan etmiştir⁷.

Salih Özbaran ise tarihin iki anlama geldiğini belirtmiş; bunlardan birincisi: “Gerçekleşmiş olduğuna inandığımız ama ortaya çıkarılmamış veya tarihçiler, uzmanlar ya da yorumcular tarafından biçimlendirilmemiş, keşfedilmemiş geçmiş düşüncesidir”. Diğeri ise: “Geçmişle uğraşan kişilerin kanıtlara ve belgelere dayanarak kurmaya ve şekillendirmeye çalıştıkları geçmiş imgesidir”⁸.

Tarih geçmişteki olayları; yer, zaman ve failleri göstererek kaynaklara dayalı olarak sebep-sonuç ilişkisi içerisinde inceleyen bir bilim dalıdır⁹.

En genel bir tanımıyla tarih; geçmişte yaşamış insan topluluklarının siyasi, sosyal, ekonomik, dini ve kültürel etkinliklerini, bunların birbirleriyle ve diğer toplumlarla olan etkileşimlerini yer ve zaman belirterek, neden ve sonuç ilişkisi içerisinde kronolojik sırayla ele alarak inceleyen ve günümüze ışık tutan bir bilim dalıdır.

Tarihe bilim niteliği kazandıran özellikleri ise; yer ve zamanın belirtilmesi, yine olayların sebep ve sonuç ilişkisi içerisinde incelenmesidir. Çünkü, tarihi olayların diğer bilim dalları gibi deney ve gözlem metoduyla açıklanması mümkün değildir. Tarihi olaylar daha çok birbirleriyle bağlantılı olarak meydana gelmekte ve genel olarak bir önceki olay bir sonraki olayın nedenini oluşturmaktadır.

Hadiselerin seyrinden hatta madde ve eşyanın mazi ve halinden bahseden her yazı ve hikaye tarihtir¹⁰.

Leon E. Halkın “**Tarih Tenkidinin Unsurları**” adlı eserinde tarihin çok sayıda bilinmeyen ve değişken ihtiva ettiğini, tarihin tecrübelerle değil, şahitliklerle yazıldığını ve laboratuarda tekrarlanamayacağını belirtmiştir¹¹.

⁷ E. H. CARR, *A.g.e.*, s. 41.

⁸ Salih ÖZBARAN, *Tarih, Tarihçi ve Toplum*, İstanbul, 1997, s. 11.

⁹ Nuri KÖSTÜKLÜ, *Sosyal Bilimler ve Tarih Öğretimi*, Konya, 1999, s. 12.

¹⁰ Zeki Velidi TOGAN, *Tarihte Usul*, İstanbul, 1985, s. 2.

¹¹ Leon E. HALKIN, *Tarih Tenkidinin Unsurları*, Ankara, 1989, s. 6.

2. Tarihin Faydaları

Şüphesiz tarihin çok değişik faydalarından bahsetmek mümkündür. Bu nedenle, öğretim sistemimizin vazgeçilmez, önemli disiplinlerinden biri haline gelmiştir.

Tarih, bir milletin hafızasıdır. Bir fert için hafıza ne ise, meseleyi makro düzeyde ele aldığımız zaman fertlerin oluşturduğu millet için de hafıza yani tarih aynı önemi taşır. Hafızasını kaybeden bir insanın istikrarlı bir geleceği olamaz. Hayatı her an tehlikeyle doludur. Milletlerin hayatı da insan hayatına benzer. Bu yüzden, toplumların veya milletlerin varlıklarını sağlıklı bir şekilde sürdürebilmeleri, onlar için bir hafıza niteliğinde olan tarihi öğrenmeleriyle doğru orantılıdır¹².

Tarihi öğrenme, bireyin insanlık tarihinde köklerini aramasına ve geçmişle gelecek arasında bir süreklilik içinde kendini göstermesine yardımcı olur¹³. Tarih sadece geçmişte yaşanmış hadiseler ve bu hadiselerin açığa çıkarılmasından ibaret değildir. Tarih, aynı zamanda geçmişte yaşanan olaylardan ders almak, bugünü anlamak ve geleceğe daha güvenle bakabilmek için sonuçlar çıkarmamızı da sağlar.

L. E. Halkın'a göre tarih iyilik numuneleri kadar kötülük numuneleri de vermektedir. Tarih, bir kütüphane, bir askeri fabrika, bir hazinedir. O, asla bir kehanet değildir. Tarihin koruyuculuk sıfatı nesillerin saygı duyduğu en sağlam hususiyetlerinden biridir.

Yine Halkın'ın eserinde belirtildiği gibi Paul Valery'e göre "Tarih bize önceden görme imkanı pek vermez; fakat, zihnin bağımsızlığı ile ortak olduğundan bizim daha iyi görmemize yardım edebilir" demiştir. L. E. Halkın devamında: "Tarihin dışında ne geleneğin manası, ne de geleceğe uzanma söz konusudur. Tarih üzerinde tefekkür gerçekten tenkid zihniyetinin teşekkülüne katkıda bulunur, insanı tanımaya yardım eder" diyerek tarihin önemini belirtmiştir¹⁴.

Tarih insanlarda ahlak şuurunu uyandırıp, manevi değerlerin gelişmesinde de rol oynar. Aileden başlayıp millete doğru gelişen bir sevgi ve bağlılığın doğmasına imkan

¹² KÖSTÜKLÜ, A.g.e., s. 11.

¹³ Fersun PAYKOÇ, *Tarih Öğretimi*, Eskişehir, 1991, s. 29.

¹⁴ HALKIN, A.g.e., s. 8-9.

hazırlar. Böylece tarih, bir ferdin ait olduğu milletin, üstünde yaşadığı vatan topraklarının geçmişini öğrenme ve araştırma arzusunu ortaya çıkarır¹⁵.

R. G. Collingwood tarihin değerini; insanın ne yaptığını, böylece insanın ne olduğunu bize öğretmesidir, şeklinde açıklamıştır¹⁶.

Tosh; tarihin zihni eğittiğini, başkasını anlama ve kendini onun yerine koyma yani empati yeteneğini geliştirdiğini ve bugünün sorunlarının çözümü için gereksinim duyulan bir tarihsel perspektif sağladığını belirtmiştir¹⁷.

Yine Münire Erden'in ifadesine göre "Geçmişteki bir olay günümüzdeki olayları etkilemektedir. Örneğin Türk-Yunan ilişkilerinin bugünkü durumunu anlamak için geçmişte Türk-Yunan ilişkilerinin nasıl olduğuna bakmak gerekir. Türkiye'deki bürokrasi, demokrasi, laiklik anlayışının temelinde de Osmanlı İmparatorluğu dönemindeki olaylar yatmaktadır. Bu nedenle öğrencilerin günümüzdeki birçok toplumsal, politik, ekonomik olayları anlayabilmesi için geçmişi bilmesi bir zorunluluktur"¹⁸.

Bu şekilde geçmişi araştırma ve öğrenme arzusuyla çeşitli kanaatlere varan genç nesiller ise gelecekte, milletine bağlılık, vatan sevgisi, manevi değerleri koruma şuuru ve bilincinde olarak yetişme imkanına sahip olacaklardır.

Netice olarak tarihin faydasını Leon E. Halkın'ın bir cümlesiyle özetleyecek olursak "İnsan geçmişini ne kadar iyi tanırsa, onun o ölçüde az kölesi olur"¹⁹.

3. Tarih Dersinin Genel Amaçları

Bir dersin amaçları, gerçekleştirilecek programlı eğitim ve öğretim faaliyeti sonunda öğrencilere kazandırılmak istenen istendik özelliklerdir. Bu özellikler, bilgiler, beceriler, tutum ve değerler vs. olabilir²⁰.

¹⁵ Mübahat S. KÜTÜKOĞLU, *Tarih Araştırmalarında Usul*, İstanbul, 1995, s. 5.

¹⁶ R. G. COLLINGWOOD, *Tarih Tasarımı*, (Çev. Doç. Dr. Kurtuluş Dinçer), Ankara, 1996, s. 41.

¹⁷ Ahmet DOĞANAY, "Sosyal Bilgiler Öğretimi", *Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi*, Ankara, 2003, s. 31.

¹⁸ ERDEN, *A.g.e.*, s. 36.

¹⁹ HALKIN, *A.g.e.*, s. 9.

Genelde, sosyal bilimlerin bir dalı olarak tarih öğretiminin barışı sağlamada rolünün büyük olduğuna inanılmaktadır. Barışın yanı sıra, öteki insanlara karşı saygı ve anlayış geliştirmede de tarih öğretiminden yararlanılmaktadır. Ayrıca uluslararası dayanışmanın geliştirilmesi ve belli bir ulusun üyesi olarak yurttaşlık becerileri ve değerlerinin geliştirilmesinde tarih öğretimi önemli katkılar sağlamaktadır. Bu görüşler çerçevesinde oluşturulan “Orta Öğretim Kurumları Tarih Programının Amaçları” şöyle belirlenmiştir²¹:

Dersin amacı öğrencilere;

1- Tarih boyunca kurulmuş büyük medeniyetler insanlığa hizmet etmiş milletler ve devlet adamları hakkında genel bir tarih kültürü kazandırırken, Türk tarihine, kültür ve medeniyetine geniş ölçüde yer vererek Türk milletinin dünya tarihindeki önemini milletler ailesi içindeki şerefli geçmişini ve yerini ve insanlığa yaptığı hizmetleri dünya kültür ve medeniyetinin gelişmesindeki büyük payını öğretip, kavratmak: onların milli duygularını daha bilinçli ve köklü kılmak.

2- Türk milletinin zeka ve kabiliyetini, çalışkanlığını, ilim ve sanat severliğini, estetik zevkini, insanlık duygusunun yüceliğini benimsetmek ve bu üstün özelliklerin davranış haline gelmesini sağlamak.

3- Tarihte büyük medeniyetler kurmuş, köklü bir geçmişe sahip büyük bir milletin evladı olduklarının sorumluluğunu duyurmak, gelecek için ümit ve güven vererek Türk milletine dünya milletleri içinde layık olduğu yeri sağlama ve Atatürk'ün direktifleri uyarınca “Milli kültürümüzü muasır medeniyet seviyesinin üstüne çıkarma” yolunda durmadan çalışmaları, sürekli bir çaba göstermeleri ve bu uğurda her fedakârlığı göze alabilmeleri gerektiği bilincini vermek.

4- Bugünü daha iyi değerlendirebilmeleri için geçmiş çağlardaki sosyal, ekonomik ve siyasi olayların sebepleri ve sonuçları üzerinde, günümüzle kıyaslama yaparak düşünme, araştırma ve muhakeme etme yeteneğini geliştirmek.

²⁰ Cemil ÖZTÜRK, Dursun DİLEK, “Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretim Programları”, *Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi*, Ankara, 2003, s. 53.

²¹ PAYKOÇ, A.g.e., s. 31

5- Atatürk`ün “Yurtta Sulh, Cihanda Sulh” ilkesinin ve devletimizin bağımsızlığının ancak yurt ve millet bütünlüğünün bozulmasına fırsat vermemek ve güçlü olmakla devam edebileceği gerçeğini kavratmak.

6- Tarihi olaylara yön veren kişilerin yerinde ve zamanında gösterdikleri uzak görüşlülük, yüksek kavrayış, cesaret, fedakarlık ve kahramanlıkları veya uzağı göremeyişleri ve bilinçsiz davranışları sebebiyle olayların ve tarihin akışını nasıl etkilediklerini göstermek.

7- Toplumu yönlendiren Atatürk ve diğer Türk büyüklerinin sadece milli değil, evrensel yönlerini de kavratmak ve takdir ettirmek; milletimize düşen insanlık görevleri bulunduğunu belirtmek ve onlarda insanlığa sevgi, saygı ve hizmet verme duygusunu uyandırmak.

8- Milli bağımsızlığımızın ve demokrasinin değerini kavratma; yurt ve millet bütünlüğümüzü koruma, milli çıkarlarımız ve demokrasiyi üstün tutmak bilincini ve davranışını kazandırmak.

9- Geçmişle içinde bulunduğumuz zaman arasında bağlantı kurdurup gün geçtikçe daha da çoğalarak karmaşık hale gelen yurt ve dünya sorunlarını iyi değerlendiren, sorunlar yaratma yerine sağduyu ile hareket ederek onlara çözüm getirebilen; milli, manevi ve maddi değerlerimize yürekten bağlı bir kişilik kazandırmaktır.

Milli Eğitim Bakanlığı, tarafından Ortaöğretim okullarında tarih dersinin genel amaçları bu maddelerle belirlenmiştir²².

Paykoç, “Tarih öğretiminde amaçların sosyal bilimler alanının özelliklerine uygun olarak esnek ve çok yönlü biçimde değerlendirilmesinde yarar” olduğunu belirtmektedir. Tarih öğretiminin öğrencilere tarihsel duyarlılık, bilimsel yaklaşım, tarihçiler gibi çalışma, kronolojiyi bilme, değişim ve süreklilik gibi kavramları kazandırması gerektiğini düşünmekte, “Tarih öğretmenini geçmişi aynen yansıtmak yerine, sosyal bilimci ve tarihçi gibi geçmişi yorumlayarak ve yapısını ayrıştırarak yeniden yaratması gerektiğini belirtmektedir.

Paykoç, tarihin disiplin içi amaçlarına vurgu yapmakla birlikte, onu öğrencinin sosyalleşmesinde ve demokratik bir topluma etkin bir vatandaş olarak katılmasında bir araç olarak görür²³.

²² MEB Ortaokul Programı (İlköğretim II. Kademe), Ankara, 1995, s. 161-162.

²³ DİLEK, A.g.e., s. 51; PAYKOÇ, A.g.e. s. 34.

Tarih dersinin bir sosyalleşme aracı olarak kullanılması, öğretim programında yer alan diğer derslerin pratik anlamda faydası olması kaygısından kaynaklanmıştır. Eğer biz tarih dersine disiplinin dışında bir takım misyonlar yüklersek, geçmişte yaşanan olayları tarihsel bir perspektiften yoksun olarak ele almamız gerekecektir. Bu da bizi tarihi bir disiplin olarak öğretme hedefimizden uzaklaştıracaktır²⁴.

4. Sosyal Bilimler ve Tarihin Sosyal Bilimler İçindeki Yeri ve Önemi

Sosyal Bilimler, bilimsel bir tutumla toplumların incelendiği disiplinlerdir ve ilgilendiği esas konu, gruplar içinde oluşan insan etkinliği; amacı ise, beşeri anlayışın gelişmesidir. Diğer bir tanıma göre Sosyal Bilimler insanın insanla ve çevresiyle olan ilişkilerini inceleyen disiplinler topluluğudur²⁵.

Her bir sosyal bilim disiplini, insanın bir boyutunu inceleyerek, o alanla ilgili bilimsel bilgiler üretir. Genellikle bilimlerin sınıflanmasıyla ilgili birçok kaynak, yedi bilim dalını sosyal bilimler kategorisi içinde ele almaktadır. Bu bilim dalları ve insanın hangi boyutunu ele aldıkları şu şekilde açıklanmıştır. Antropoloji: İnsan ve kültür, Sosyoloji: İnsan ve toplum, Siyaset Bilimi: İnsan ve yönetim, Coğrafya: İnsan ve yer, Tarih: İnsan ve geçmiş zaman, Ekonomi: İnsan ve kaynakların paylaşımı, Psikoloji: İnsan ve davranışı²⁶.

Sönmez'e göre Sosyal Bilimler, insan tarafından üretilen gerçekleri kanıtlamaya dayalı bağ kurma süreci ve bu sürecin sonunda elde edilen dirik bilgilerdir²⁷.

Sosyal Bilimler, bir topluluğun üyesi olarak fertlerin faaliyetlerini ele alan fıkri ve kültürel ilimlerdir. Geçmişten günümüze toplumsal hayatta insanın, diğer insanlarla, çevresiyle değişik kurum ve kuruluşlarla ilişkilerini inceleyen birçok disiplin bulunmaktadır. Bu disiplinlerin hepsi ise Sosyal Bilimler şemsiyesi altında toplanmaktadır. Bu anlamda Sosyal Bilimler bir üst kimlik durumundadır²⁸.

²⁴ DİLEK, A.g.e., s. 47-48.

²⁵ Cengiz DÖNMEZ, "Sosyal Bilimler ve Sosyal Bilgiler", *Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu Sosyal Bilgiler*, Ankara, 2003, s. 31.

²⁶ DOĞANAY, "A.g.m.", s. 23.

²⁷ Veysel SÖNMEZ, *Sosyal Bilgiler Öğretimi ve Öğretmen Kılavuzu*, Ankara, 1997, s. 2.

²⁸ DÖNMEZ, "A.g.m.", s. 31.

Kişilerin ihtiyaçları ile toplumun beklentileri arasındaki dengeyi sağlamada insanlara gerekli bilgi, beceri ve tutumları kazandırma açısından Sosyal Bilimlere önemli sorumluluklar düşmektedir. Çağdaş anlayışa göre Sosyal Bilimler, bu sorumlulukları yerine getirmede çok yönlü, disiplinler arası bir yaklaşım izlemektedir. Kişilere belli bilgi edinme yollarını ve belli beceri kazandırma ile bunu toplumlar arası bir etkileşim ortamı içinde sürdürme amaçlarına öncelik vermektedir²⁹.

İnsan tarafından oluşturulan gerçekler, doğumdan ölüme, evlenmeden boşanmaya, savaştan barışa, devlet kurmadan yıkmaya kadar pek çok olguyu içerebilir³⁰.

Birçok ülkede kullanılmakta olan “Sosyal Bilimler” kavramı ülkemizde de kullanılmaktadır. Ortaöğretim düzeyinde Sosyal Bilimler öğretimi tarih, coğrafya psikoloji, sosyoloji gibi ayrı ayrı dersler olarak gerçekleştirilmektedir³¹.

İlköğretim düzeyinde ise Sosyal Bilimler, Sosyal Bilgiler dersi adı altında 4, 5, 6 ve 7. sınıflarda öğretilmekte olup Tarih, Coğrafya ve Vatandaşlık eğitimi konularını kapsamaktadır.

Sosyal Bilimler alanı içerisine giren ve ülkemizde de hem ilköğretim, hem ortaöğretim, lise düzeyinde eğitim-öğretim sürecinde yer alan tarih dersi, ulusların geçmişteki yaşamını, kurduğu devletleri, devletler arasındaki ilişkileri, yükselişi, duraklaması, yıkılışını oluşturdukları uygarlıkları ve benzeri olguları araştırıp inceleyerek³² geçmişle ilgili en güvenilir bilgileri, gelişmeleri gün ışığına çıkarırken, gelecek nesillerin bu bilgileri gelişmeleri öğrenmelerini, anlamalarını ve bu bilgilerin nesilden nesile aktarılmasını sağlar.

Nesilden nesile aktarılan bu bilgiler ışığında bireyler içinde yaşadıkları toplumu, vatanı daha yakından tanıma imkanı bulacaklardır. Dünya medeniyetini tanıma ve bu medeniyetin neresinde bulunduğunu kavrama, bu medeniyete atalarının yaptığı katkıyı anlama açısından önemli ipuçları elde edecektir.

Bu şekilde Sosyal Bilimler alanı içinde önemli bir yere sahip olan Tarih dersi günümüzde de bu önemini aynen korumaktadır.

²⁹ DÖNMEZ, “A.g.m.”, s. 31.

³⁰ SÖNMEZ, *A.g.e.*, s. 2.

³¹ DÖNMEZ, “A.g.m.”, s. 32.

³² SÖNMEZ, *A.g.e.*, s. 3.

5. İlköğretimde Sosyal Bilgiler

Eğitim kurumlarının en önemli işlevlerinden biri çocuğu iyi bir vatandaş olarak yetiştirebilmektir. Eğitim kurumları bu işlevi, çocuğun toplumsallaşmasını, içinde yaşadığı toplumun kültürünü, tarihini, kurumlarını tanımasını sağlayarak; toplumdaki rollerinin gerektirdiği davranışları, toplumun kendisine sağladığı olanakları ve bunlardan yararlanma yollarını kazandırarak yerine getirir. Eğitim kurumları, bu işlevi yerine getirerek hem bireyin mutlu ve üretken olmasını hem de toplumun sürekliliğini sağlar. Ülkemizde öğrencilere tüm bu bilgi ve becerilerin önemli bir kısmı ilköğretim kurumlarının birinci devresinde ilk üç yıl Hayat Bilgisi, 4. ve 5. sınıflarda Sosyal Bilgiler dersi yoluyla kazandırılmaya çalışır. Yine ilköğretimin ikinci devresinde de 6. ve 7. sınıflarda Sosyal Bilgiler dersi yoluyla kazandırılmaya çalışılır. Bu nedenle Sosyal Bilgiler dersi ilköğretim okullarının birinci ve ikinci devresinde yer alan en önemli derslerden biridir³³.

Sosyal Bilgilerin temel amacı evrensel anlamda toplum ve insanla ilgili bilimlerin içerik ve yöntemlerinden yararlanılarak insanın fiziksel ve sosyal çevresiyle etkileşimini zaman boyutu içinde disiplinler arası bir yaklaşımla ele alan ve küreselleşen bir dünyada yaşamla ilgili temel demokratik değerlerle donatılmış, düşünen, becerili, demokratik vatandaşlar yetiştirmektir³⁴.

Bizim eğitim tarihimizde ise, İslamiyetten önce toplumsal yaşamla ilgili kurallar gelenek ve göreneğin, inanç sisteminin içinde verilmiştir. İslamiyetten sonra ise İslam dininin esaslarına göre yetiştirilmeye çalışılmış, bunun yanı sıra gelenek ve göreneğin de kuralları öğrenciye kazandırılmıştır. Bu dönem de medreselerde tarih, coğrafya, kelam, fıkıh, hadis, tefsir, din dersi gibi dersler diğerlerinin yanında okutulmuştur.

Bu durum tüm eğitim sisteminde fen bilgisiyle ilgili derslerdeki değişmelerin dışında aşağı yukarı aynen Cumhuriyet dönemine dek sürmüştür.

Cumhuriyet döneminde ilkokullarla ilgili 1926, 1930, 1932, 1936, 1948, 1962, 1968, 1989 ve 1993 yıllarında yetiçeklerde düzenlemeye gidilmiştir³⁵.

³³ ERDEN, *A.g.e.*, s. 5.

³⁴ Ahmet ŞİMŞEK, "İlköğretimde Tarih Öğretimi Açısından 1998 ve 2004 İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarının Karşılaştırması", *II. Sosyal Bilimler Eğitimi Kongresi*, Van, Mayıs 2005, s. 2.

³⁵ SÖNMEZ, *A.g.e.*, s. 8.

Ancak 1940'lı ve 50'li yıllarda Sosyal Bilgiler Programları büyük ölçüde Tarih ve Coğrafya ağırlıklı olarak uygulanmıştır. Kuşkusuz ABD de başlatılan, Sosyal Bilgiler alanındaki gelişmeler diğer ülkeleri olduğu gibi Türkiye'yi de etkilemiştir. Ülkemizde ilköğretim programında yer alan Tarih, Coğrafya ve Yurt Bilgisi dersleri 1962 İlkokul Programı taslağında "Toplum ve Ülke İncelemeleri" adı altında birleştirilmiştir. 1968 programında ise bu ders Sosyal Bilgiler adını almıştır.

1968 programı hazırlanırken "Yeni Sosyal Bilgiler" hareketinden etkilenildiğini söylemek mümkündür. Programda bu yaklaşımın izleri görülmektedir. Ancak ülkemizde bu hareketi destekleyecek öğretim materyallerinin olmaması ve öğretmenlerin bu konuda yeterli bilgiye sahip olmamaları geleneksel yaklaşımın devam etmesine neden olmuştur³⁶.

Türkiye'de 1968'den beri 4. ve 5. sınıflarda var olan Sosyal Bilgiler dersi, 6 ve 7. sınıflarda bir ara Millî Tarih ve Millî Coğrafya adıyla okutulmuşsa da 1997'den itibaren yine Sosyal Bilgiler adıyla okutulmaya başlanmıştır. Ancak ders 1997 yılında konulmasına rağmen, dersin öğretim programı bir öğretim yılı sonra 1998'de yayımlanmış ve okullara gönderilmiştir. 1998 Sosyal Bilgiler Programının genel amaçlarına bakıldığında, 1968 yılında oluşturulmuş genel amaçlarla aşağı-yukarı benzer olduğu görülmüştür. Bu durum aslında 1998 programının yeni bir program olmadığını, 1968'den o güne kadar uygulanan 4. ve 5. sınıfları kapsayan Sosyal Bilgiler Programına içerik olarak 6. ve 7. sınıflarında eklenmesiyle oluştuğunu açıklar bir mahiyet arz etmiştir.

Şimşek, Türkiye'de 2004 Sosyal Bilgiler Programı ile program geliştirmede gelişmiş Batılı ülkelerdekine benzer bir yol izlendiğini belirtmiştir. Yeni programla Türkiye'deki Sosyal Bilgiler Öğretim Programının ana amacı, Milli Eğitimin Genel Amaçları çerçevesinde bireyin kendisini, yaşadığı toplumu ve dünyayı kendi istek ve becerisiyle anlamasına ve katkıda bulunmasına fırsat ve ortam sağlamak olarak belirtilmiştir. Bu bağlamda Sosyal Bilgilerin içerik merkezli olduğu kadar beceri merkezli olmasına da dikkat edilmiştir³⁷.

Sürekli bir değişim ve gelişim içinde bulunan eğitim sisteminde programların da değişmesi ve modernleştirilmesi gereklidir ancak programın tek başına modernleştirilip değiştirilmesi eğitim sisteminde tam anlamıyla bir düzelmenin olması bakımından yeterli

³⁶ ERDEN, A.g.e., s. 6-7.

³⁷ ŞİMŞEK, "A.g.m.", s. 6-8.

değildir. Programla birlikte onun tamamlayıcısı olan ders kitaplarının yeterliliği, modernliği ve öğretmenlerin de son teknolojik gelişmelere duyarlı ve donanımlı olması şarttır.

6. Sosyal Bilgiler Dersinin Genel Amaçları

18.07.2005 tarihli hazırlanan yeni Sosyal Bilgiler programında yer alan genel amaçları belirtecek olursak;

7. Sınıf sonunda öğrenci;

1. Özgür bir birey olarak fiziksel, duygusal özelliklerinin, ilgi, istek ve yeteneklerinin farkına varır.

2. Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olarak, vatanını ve milletini seven haklarını bilen ve kullanan, sorumluluklarını yerine getiren, ulusal bilince sahip bir vatandaş olarak yetişir.

3. Atatürk ilke ve inkılaplarının, Türkiye Cumhuriyetinin sosyal, kültürel ve ekonomik kalkınmasındaki yerini kavrar; laik, demokratik, ulusal ve çağdaş değerleri yaşatmaya istekli olur.

4. Hukuk kurallarının herkes için bağlayıcı olduğunu, tüm kişi ve kuruluşların yasalar önünde eşit olduğunu gerekçeleriyle bilir.

5. Türk kültürünü ve tarihini oluşturan temel öge ve süreçlerini kavrayarak milli bilincin oluşmasını sağlayan kültürel mirasın korunması ve geliştirilmesi gerektiğini kabul eder.

6. Yaşadığı çevrenin ve dünyanın coğrafi özelliklerini tanıyarak insanlar ile doğal çevre arasındaki etkileşimi açıklar.

7. Bilgiyi uygun ve çeşitli biçimlerde (harita, grafik, tablo, küre, diyagram, zaman şeridi vb.) kullanır, düzenler ve geliştirir.

8. Ekonominin temel kavramlarını anlayarak, kalkınmada ve uluslar arası ekonomik ilişkilerde ulusal ekonominin yerini kavrar.

9. Meslekleri tanır, çalışmanın toplumsal yaşamdaki önemine ve her mesleğin gerekli olduğuna inanır.

10. Farklı dönem ve mekanlara ait tarihsel kanıtları sorgulayarak insanlar, nesneler, olaylar ve olgular arasındaki benzerlik ve farklılıkları belirler, değişim ve sürekliliği algılar.

11. Bilim ve teknolojinin gelişim sürecini ve toplumsal yaşam üzerindeki etkilerini kavrayarak bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanır.

12. Bilimsel düşünmeyi temel alarak bilgiye ulaşma, bilgiyi kullanma ve üretmede bilimsel ahlakı gözetir.

13. Birey, toplum ve devlet arasındaki ilişkileri açıklarken, sosyal bilimlerin temel kavramlarından yararlanır.

14. Katılımın önemine inanır, kişisel ve toplumsal sorunların çözümü için kendine özgü görüşler ileri sürer.

15. İnsan hakları, ulusal egemenlik, demokrasi, laiklik, cumhuriyet kavramlarının tarihsel süreçleri ve günümüz Türkiye'si üzerindeki etkilerini kavrayarak, yaşamını demokratik kurallara göre düzenler.

16. Farklı dönem ve mekanlardaki toplumlar arası siyasal, sosyal, kültürel ve ekonomik etkileşimi analiz eder.

17. İnsanlığın bir parçası olduğu bilincini taşıyarak ülkesini ve dünyayı ilgilendiren konulara duyarlılık gösterir³⁸.

Önceki İlköğretim Programında Sosyal Bilgiler dersinin amaçları, A) Vatandaşlık görevleri ve sorumlulukları yönünden, B) Toplumda insanların birbirleriyle olan ilişkileri yönünden, C) Çevreyi, yurdu ve dünyayı tanıtırma yeteneklerini geliştirmek yönünden, Ç) Ekonomik yaşama fikrini ve yeteneklerini geliştirmek yönünden olmak üzere 4 başlık altında 34 madde olarak ifade edilmişken³⁹ 2005 tarihli yeni programda genel başlık altında 17 madde altında birleştirilmiştir.

³⁸ MEB İlköğretim Sosyal Bilgiler 4. ve 5. Sınıf Programı, Ankara, 2005, s. 9.

³⁹ Mehmet VURAL, İlköğretim Okulu Programı, Erzurum, 2003, s. 187.

BİRİNCİ BÖLÜM

1.EĞİTİM ve ÖĞRETİMDE PROGRAM ve DERS KİTAPLARI

1.1. Program ve Eğitimde Program Çeşitleri

Yunanca bir kelime olan program, genel olarak yapılması gereken bir işin bölümlerini, her bölümün yapılış sırasını, zamanını ve nasıl yapılacağını gösteren bir tasarı anlamına gelmektedir. Önemli işlerin üstesinden gelebilmenin temel şartlarından biri de yapılacak işin bir programa bağlanmasıdır.

Eğitim ve öğretim işi de programlı olarak yapılması gereken önemli bir iştir. Çünkü toplumların ideal olarak benimsedikleri eğitim hedeflerine ulaşabilmeleri bu alandaki çalışmaları belli programlara uygun olarak sürdürmelerine bağlıdır. Aslında okul eğitiminin planlı, düzenli ve kontrollü bir süreç olması da önceden hazırlanmış programlarla sağlanmaktadır⁴⁰.

Program ve öğretim tasarımı; eğitim ihtiyacının değerlendirilmesini, diğer bir ifadeyle öğrencide meydana gelecek davranış değişikliğinin belirlenmesini, buna ulaşmak için öğrencinin karşı karşıya geleceği içeriğin seçilmesini ve düzenlenmesini, öğretim materyallerinin geliştirilmesini, bu materyallerde uygulanacak öğretim yöntemlerinin seçilmesini ve amaca ne oranda ulaşıldığını belirlemek için değerlendirme araç ve standartlarının geliştirilmesini içerir⁴¹.

Eğitim alanındaki program kavramı; eğitim programı, öğretim programı, müfredat programı ve ders programı gibi değişik adlar altında kullanılmaktadır⁴².

Öğretim programlarında, öğrencilere hangi amaç-davranışların, hangi ünite ve konularla, hangi sınırlar içinde kazandırılacağı belirlenmiştir. Herhangi bir ders alanında öğrencilere kazandırılması düşünülen nitelikler bellidir. Öğretim sırasında programın göz ardı edilmesi, programdan ve dolayısıyla öğretim hedeflerinden uzaklaşılması anlamına gelmektedir⁴³.

⁴⁰ Savaş BÜYÜKKARAGÖZ, *Program Geliştirme "Kaynak Metinler"*, Konya, 1997, s. 1.

⁴¹ Hıfzı DOĞAN, *Eğitimde Program ve Öğretim Tasarımı*, Ankara, 1997, s. 3.

⁴² BÜYÜKKARAGÖZ, *A.g.e.*, s. 1.

⁴³ Abdurrahman KILIÇ-Serdal SEVEN, *Konu Alanı Ders Kitabı İncelemesi*, Ankara, 2005, s. 5-63.

Özetle öğretim programı bir dersle ilgili öğretme, öğrenme sürecinde nelerin, niçin ve nasıl yer alacağını gösteren bir kılavuz başka bir deyişle bu nitelikte bir plandır⁴⁴.

Eğitim-öğretim faaliyetlerinin düzenli bir şekilde amaca uygun olarak yürütülebilmesi ve verimin artırılması açısından program son derece gerekli ve mutlaka üzerinde ciddiyle çalışılması gereken bir husus olmuş ve olmaya da devam etmektedir.

1.2. Program ve Ders Kitabı İlişkisi

Ders kitapları öğrenme-öğretme sürecinde özellikle planlı eğitim uygulamalarında öğrencilerin neler öğreneceğini ve öğretmenlerin ise neler öğreteceğini önemli ölçüde etkileyen bir kaynaktır. Ders kitabı bütün öğeleriyle öğretimin hedeflerini gerçekleştirmeyi amaçlar. Öğrencilerin toplumda her yönüyle söz sahibi olabilecek bir takım özelliklerle donatılması onlara sunulacak kaliteli eğitim ve kaliteli ders kitapları sayesinde gerçekleşecektir⁴⁵.

Eğitim sürecinde birbirinden farklı, öğretim materyalleri kullanılır. Bu materyaller içerisinde vazgeçilmez olarak kullanılan en temel öğretim materyali ise ders kitaplarıdır. Ders kitabı, bilgileri öğretmeye yarayan öğrencilerin öğrenmelerine yardım eden, kolaydan zora uzanan ve programlı metinlerden oluşan teknik bir eser olarak ifade edilebilir⁴⁶.

Bir kitabın ders kitabı olarak nitelendirilmesi, ilgili dersin programıyla örtüştüğü anlamına gelmektedir. Dolayısıyla programın hedef ve davranışlarının gerektirdiği strateji, yöntem ve teknikleri uygulamaya uygun bir araç demektir. Bu açıdan bakıldığında, ders kitabı birçok aracın işlevini yerine getirme durumunda olan bir araçtır, öğretim programlarının uygulanmasında en çok başvurulmuş ders aracıdır. Öğretim programının bütün öğelerinin içerme özelliğine sahiptir. Ders kitaplarına programın içeriği dışında ünite ve konular yer almaz⁴⁷.

⁴⁴ Durmuş Ali ÖZÇELİK, *Eğitim Programları ve Öğretim*, Ankara, 1992, s. 4.

⁴⁵ S. Filiz BÜYÜKALAN, "Ders Kitabı ve Öğretim Programı İlişkisi", *Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu Sosyal Bilgiler*, Ankara, 2003, s. 99.

⁴⁶ Necati CEMALOĞLU, "Öğretimde Ders Kitaplarının Yeri ve Önemi", *Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu Tarih 9-12*, Ankara, 2003, s. 2.

⁴⁷ KILIÇ-SEVEN, *A.g.e.*, s. 18-21.

Ders kitabı farklı kaynaklardan programa dayalı sınırlı sayfa sayısında hazırlandığı için gereksiz bilgi yerine bilginin özünü öğrenciye kazandırır⁴⁸.

Bütün ders kitapları ilgili olduğu program doğrultusunda çıktığı için programın kalitesi kitabın kalitesini etkilemektedir. Programlardaki eksiklik ve yanlışlıklar bir şekilde ders kitaplarına da yansımaktadır⁴⁹.

Dolayısıyla bütün branşlarda hazırlanan ders kitaplarının öğretim programları doğrultusunda hazırlanmış olmasından dolayı programlardaki eksik ve hataların kitaplara da aksetmesi büyük bir olasılıktır. İşte bu yüzden program ne kadar mükemmel hazırlanırsa, ders kitabının da mükemmelliği o derece olacaktır.

1.3. Ders Kitaplarının Öğretimdeki Yeri ve Önemi

Ders kitapları, geçmişte olduğu gibi günümüzde de eğitim-öğretim faaliyetlerinin vazgeçilmez, temel araçları olma özelliğini korumaktadır. Ders kitaplarının eğitim ve öğretimde bu kadar etkili hale gelmesinin nedenlerini şöyle sıralayabiliriz:

1. Öğretim programlarına paralel olarak hazırlanması, programda yer alan ve ulaşılmak istenen hedef ve davranışları kapsamaması.
2. Bütün öğrencileri ortak noktada birleştirebilecek içeriğe sahip olması.
3. Öğrencilere çok yönlü fayda sağlaması, (Konu-içerik, hazırlık çalışmaları, değerlendirme soruları, testler, grafikler, resimler, tablo, istatistiki veriler, sözlük, kronoloji, okuma parçaları gibi verileri ders sırasında bütün öğrencilere aynı anda sunma fırsatı vermesi)
4. Elde edilmesi ve kullanımının kolay olması.
5. Değişik duyu organlarına hitap edebilme özelliğine sahip olması.
6. Öğrencilerin sadece okulda değil evde de yararlanabileceği, unuttuğu bilgileri bulabileceği, ödevlerini hazırlayabileceği, inceleme ve araştırma yapabileceği bir kaynak durumunda bulunması vb. sebeplerle ders kitapları etkili kitaplar olma özelliklerini korumaktadırlar.

⁴⁸ CEMALOĞLU, "A.g.m.", s. 3.

⁴⁹ DÖNMEZ, "Sosyal Bilgiler Programının (1998) Değerlendirilmesi ve Ders Kitapları", *Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu*, Ankara, 2003, s. 94.

Eğitim-öğretim faaliyetleri sırasında hedef davranışları kazanacak, hedefe ulaşacak kişi öğrencidir. Bunun için öğrencinin öğrenme ortamına aktif olarak katılması gerekir. Fakat öğrenci ön bilgiler açısından eksiklik içerisinde ise, aktif katılımı sağlanamayabilir. Bu sebeple ders kitapları, öğrenciye ön bilgilerini tamamlama ve yapılacak etkinlikleri önceden görme, hazırlama imkanı vermektedir.

Ders kitapları, öğrencinin okul dışında da öğrenmesini kolaylaştırır ve öğrenciye kılavuzluk ve rehberlik yaparak öğretmen görevini üstlenebilir. Temel bilgilerin kazanılmasında, ders kitabından faydalanılacağı gibi, ders kitabının yapacağı yönlendirmelerle başka kaynaklardan da bilgi kazanılabilir. Yine ders kitaplarında diğer ders alanlarıyla bağlantı kurulması için gerekli bilgiler ve ipuçları da bulunabilir⁵⁰.

Bu başlık altında iyi bir ders kitabında bulunması gereken özellikleri belirtmemiz de yararlı olacaktır.

Çağdaş toplumlarda ders kitabına yüklenen anlam pedagojinin genel ilkeleri, öğretim yaklaşımları ve sosyal bilimlerin metodjik dinamikleriyle örtüşecek şekilde zenginleştirilmiş ve geliştirilmiştir. Bu çerçevede “iyi bir ders kitabı nasıl olmalıdır?” sorusuna verilen yanıtlardan bazıları şu şekilde belirlenmiştir:

1. Nihai yanıtları sunduğu iddiasında olmamalıdır.
2. Öğrencilerin eleştirel düşünme yeteneklerini açığa çıkarmalı, kendi kişisel yargılarını geliştirmelerini sağlamalıdır.
3. Bağımsız öğrenme yeteneğini pekiştirmelidir.
4. Geçmişe ilişkin yorumları çoğulcu bir yaklaşımla sunmalıdır.
5. Farklı görüşleri savunan kaynakları da kapsamalıdır.
6. Ön yargı, klişe ve stereotiplere karşı koymalıdır.
7. Ulusçu, önyargı ve eğilimlere öncelik tanımadan yazılmalıdır.
8. Yerel, bölgesel, ulusal, Avrupalı ve küresel perspektifler arasında dengeli bir yaklaşıma sahip bulunmalıdır.

⁵⁰ KILIÇ-SEVEN, A.g.e., s. 23-25.

9. Öğrencilerin yaparak, yaşayarak, kendi deneyimleriyle öğrenmelerine yardımcı olmalıdır.

10. Öğrenci beceri ve davranışlarının gelişmesine katkıda bulunmalıdır.

11. Öğrencilerin bireysel gelişmelerine yardımcı olmalıdır.

12. Çeşitlenmiş ödev, görev, etkinlikler içermelidir.

13. Konulara eşlik eden görsel malzeme yalnızca süsleme amaçlı değil, işlevsel kaynak malzeme niteliğinde olmalıdır.

“Çağdaş dünyanın iyi bir ders kitabı nasıl olmalıdır?” sorusuna verdiği yanıt, pedagojik anlamda öğrenci merkezli, öğrencide bir sistematik dahilinde belirli beceriler üretmeyi hedefleyen, öğrencinin bireysel düşünce ve değer yargısını, özgürce üretmesine olanak tanıyan bir nitelik göstermektedir. Öte yandan sosyal bilimlerle ilintili konularda da, mutlak ve biricik doğrudan uzak bir çoğulculuk, önyargıdan uzak bir objektif olma çabası, farklı görüşlerin kaçınılmazlığı ve geçerliliği gibi olgular kendini göstermektedir⁵¹.

Ayrıca ders kitaplarında içerik, (öğretim programının hedef ve davranışlarını kazandıracak şekilde ünite ve konuların düzenlenmesi içerik olarak ifade edilmektedir.)⁵² hedef ve davranışlarla tutarlı, çağdaş, bilimsel, sanatsal, felsefi bilgiyle donanık öğrencinin hazır bulunuşluluk düzeyine uygun, somuttan soyuta, basitten karmaşığa, kolaydan zora ve birbirinin ön koşulu, bilinenden bilinmeyene, kendi içinde mantıklı bir tutarlılığı olacak şekilde düzenlenmelidir. Ayrıca içeriğin “soyutlama, düzey, şema, materyal örgütleme, alıştırma (soru), görsel düzen, değişik öğrenme-öğretme etkinlikleri ve içerik” ilkelerine uyması da gerekmektedir. İçerikteki cümleler genellikle kuralsız (devrik) olmamalı, dil açık, anlaşılır ve yalın olmalıdır. Gereksiz ayrıntıya gidilmemeli, punto öğrencinin düzeyine uygun şekilde düzenlenmeli, ilkeler genellemeler, örnek, şekil, resim, kroki, plan ve haritalarla desteklenmeli; bunlar renkli olmalı, altlarına açıklama yapılmalıdır. Her ünitenin sonunda metinde geçen kavramlara ve onların ne anlama geldiğine yer verilmeli, ilkeler vurgulanmalı ve ünitenin özeti yapılmalıdır⁵³.

⁵¹ Yücel KABAPINAR, “Bir Öğretim Materyali Olarak Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Ders Kitapları,” *Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi*, Ankara, 2003, s. 332-333.

⁵² BÜYÜKALAN, “A.g.m.”, s. 105.

⁵³ SÖNMEZ, *Program Geliştirmede Öğretmen El Kitabı*, Ankara, 1993, s. 84-87.

Öğretim programlarında hazırlanan hedef ve davranışların öğrencilere kazandırılmasında büyük önem taşıyan içerik, ders kitaplarının da önemli bir kısmını oluşturmaktadır. Bu şekilde bir ehemmiyete sahip olmasından dolayı Sosyal Bilgiler ders kitaplarının da hazırlanmasında gereken özen ve titizliğin hassasiyetle gösterilmesi gerekmektedir. Her şeyden önce hazırlanan içerik modern, günün ve öğrencinin ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde olmalı, öğrenciye dersi istekli, eğlenceli ve meraklı hale getirerek sıkıcılıktan uzak olmalıdır.

Kitaplarda kullanılan dil ve anlatım biçimi de içerik kadar önemlidir. Özellikle 12-15 yaş düzeyindekiler için sunuş, çok büyük önem taşımaktadır. Soyutu somuta göre yeni yeni kavramaya başlayan, nesneli öznelinden ayırma yetisini belirli bir zaman sonra kazanabilecek olan öğrencinin anlayacağı, uygun ama bilgisel bir dil ve anlatım, aktarım zorunludur⁵⁴.

Anlatım, düşünceleri, olayları ve duyguları, en uygun kelimelerle ifade etmektir. Anlatımının başarılı ve etkili olabilmesi için, verilmek istenen mesajın, açık seçik belli olması gerekir.

Ders kitaplarında başarılı bir anlatımın olması için kitap yazarları öncelikle, amaçlarını iyi belirlemeli ve konu üzerinde detaylı düşünmelidir. Ne yazacağına karar verdiğinde; ne kadar ve nasıl yazacağına da karar vermelidir. Nasıl yazacağına karar vermesi anlatımla ilgili bir karardır. Başarılı bir anlatımın yapılmasını sağlamak için, yazılı anlatımın öğeleri bilinmeli ve doğru kullanılmalıdır. Yazılı anlatımın öğeleri dil bilgisi kuralları; kelimeler, cümle, paragraf ve anlatım şekilleridir⁵⁵.

Günümüz ders kitaplarının anlatım çekiciliği bakımından 30 yıl öncekilerle kıyaslandığında pek fazla bir gelişim gösteremedikleri, hatta geri bile kaldıkları görülmektedir. Bu sorun da eğitimin en önemli sorunlarından birisi olarak algılanıp sorunun bir an önce giderilmesine çalışılmalıdır⁵⁶.

Yeni uygulamaya konan 4. ve 5. sınıf ders kitapları araştırmanın ilerleyen kısmında dil ve anlatım yönünden de incelenecek ve bu konudaki değişime dikkat çekilecektir.

İyi bir ders kitabında görsel tasarım da ince düşünülerek hazırlanmalıdır.

⁵⁴ Bayram Eyüp ERTÜRK, “Türkiye’de Ortaokul 1. Sınıf (6. Sınıf) düzeyinde Tarih Öğretimi ve İlgili Kitapların Kıyaslamalı Eleştirisi”, *Tarih Öğretimi ve Ders Kitapları*, İzmir, 1998, s. 256.

⁵⁵ KILIÇ-SEVEN, *A.g.e.*, s. 100.

⁵⁶ ERTÜRK, “A.g.m.”, s. 256.

Görsel tasarım öğeleri renk, şekil, resim, grafik ve diğer öğretim materyallerinin kitap içerisinde sunuluş biçimini ifade eder. Ders kitaplarında hedefler, içerik, öğrenme-öğretme süreci ve değerlendirme yönünde ne kadar iyi hazırlanmış olursa olsun görsel tasarım öğeleri açısından desteklenmediği sürece etkili olarak işlevini yerine getirmesi imkansızdır. Bu bakımdan ders kitaplarında kullanılan resimler konuyla doğrudan ilgili olmalı, fotoğraf yerine illüstrasyon tercih edilmelidir. Ayrıca ders kitabının düzenlenmesinde renk, ışık, çizgi ve doku gibi elamanlar doğru ve görsel yapıyı destekler nitelikte olmalıdır⁵⁷.

Diğer taraftan, tasarım ilkeleri, araçların görevlerini yerine getirebilmelerine ortam hazırlar. Başlıca tasarım ilkeleri; bütünlük, zıtlık, vurgu, yakınlık, tekrar, hizalama, uygunluk, denge ve egemenliktir. İyi bir ders kitabında tasarım ilkeleri de uygun bir şekilde yerleştirilmelidir. Bu şekilde öğrencinin göz zevkine hitap edilecek ve dikkati çekilmiş olacaktır. Ders kitaplarında fiziksel yapı da üzerinde durulması gereken bir özelliktir. Fiziksel yapının temel öğeleri; kullanılan malzeme, kitabın ebadı, ağırlığı, kapağı, baskısı, forma sayısı ve ciltlemelerdir. Ders kitabının fiziksel yapısı, okul içinde veya dışında kitabın yıllarca kullanılabilmesine imkan verir. Sağlam, öğrencilerin gelişim düzeylerine uygun, çekici, kolay taşınabilir, baskısı düzgün olan bir ders kitabı kullanışlıdır.

Diğer taraftan kitabın içinde bulunan bazı bölümlerde içerikle bağlantılı olarak aranılanların bulunmasına, güdülenmeye ve öğrenilenlerin pekiştirilmesine yardımcı olmaktadır. Bunlar; içindekiler, kronoloji, sözlük, kaynaklar, ünitenin konuları, hedef ifadeleri, hazırlık çalışmaları, ara sorular, ünite sonu değerlendirme soruları, özet, proje, alıştırmalar, dizin (indeks), semboller, tablo ve şekiller listesi bölümleridir. Ayrıca yönetmeliklere uygun olarak içerikle ilgili olmayan kimlik bilgileri bölümü kitabın ayırt edilebilmesi; Atatürk Portresi, İstiklal Marşı, Bayrak, Gençliğe Hitabe, Türkiye Haritası ve Türk ve Dünya Haritası bölümleri de öğrencilere yurttaşlık becerileri kazandırmak amacıyla ders kitaplarında bulundurulması gereken bölümlerdir⁵⁸.

Bu şekilde iyi bir ders kitabında bulunması gereken özellikler üzerinde genel olarak durduktan sonra ders kitaplarının günümüz Türkiye'sinde eğitim ve öğretim faaliyetleri açısından yerini tespitte şu görüşlerin belirtilmesi faydalı olacaktır.

⁵⁷ CEMALOĞLU, "A.g.m.", s. 16.

⁵⁸ KILIÇ-SEVEN, *A.g.e.*, s. 118, 158.

Cevat Alkan “Eğitim Teknolojisi” adlı eserinde, ders kitabının öğretmen ve yazı tahtasıyla birlikte verilen tüm bilginin % 99’unu ileten ortam olduğunu, vurgulamaktadır⁵⁹.

M. İçmeli de, ders kitabının çocuğun gelişiminde, eğitiminde ve karakterinin biçimlenmesinde çok büyük katkısının olduğunu, ifade etmektedir⁶⁰.

Sonuç olarak ders kitapları eğitim-öğretim faaliyetlerinin dünyada ve ülkemizde en yaygın olarak kullanılan öğretim araçları olmuşlardır. Bu sayede eğitimdeki önemleri, bütün teknolojik gelişmelere rağmen artarak devam etmektedir.

1.4. Yeni Program ve Özellikleri

1.4.1 Niçin Yeni Bir Öğretim Programı

Bilimsel ve teknolojik gelişmeler karşısında eski program ve ders kitaplarının yetersizliğinin anlaşılması,

Eğitim bilimlerinde öğrenme-öğretmen anlayışında meydana gelen gelişmelerin eğitim-öğretim sistemine aktarılma ihtiyacı,

Eğitimde kaliteyi ve eşitliği artırma ihtiyacı, bunun için programdan başlanarak yeni uygulamalar arayışı,

Ekonomiye ve demokrasiye duyarlı bir eğitim zorunluluğu,

Artık yeni dünya anlayışında ekonominin çok büyük bir öneme sahip olduğu, bu yüzden yetişecek genç nesillerin hem ekonomiye hem de mutlaka iyi öğrenilmesi ve anlaşılması gereken demokrasiye duyarlı olmalarının sağlanması,

Bireysel ve ulusal değerlerin küresel değerler içinde geliştirilmesi ihtiyacı, değişen dünya değerleri içerisinde birey ve ulus olarak yerinin tespiti ve geliştirilmesi için öğretim programlarında buna uygun ortam oluşturmak,

Sekiz yıllık temel eğitim için program bütünlüğünün sağlanması zorunluluğu, ilköğretim de 8 yıllık zorunlu temel eğitim anlayışının kabul edilmesine rağmen programda gereken bütünlüğü sağlayacak değişimin yapılmamış olması,

⁵⁹ Cevat ALKAN, *Eğitim Teknolojisi*, Ankara, 1995, s. 126.

⁶⁰ Murat İÇMELİ, *Türkiye’de İlköğretim Kitaplarında Fiziksel Yapı, Tasarım ve İllüstrasyon*, Ankara, 1996, s.131.

Yatay ekseninde dersler arası ve dikey ekseninde her dersin kendi içinde kavramsal bütünlük sağlanması zorunluluğu ve bu bütünlüğün yeni bir programla ancak sağlanabilecek olması vb. şeklinde maddelendirilebilir.

Netice olarak, tüm dünyada bireysel, toplumsal ve ekonomik alanda yaşanmakta olan değişimi ve gelişimi; ülkemizde de demografik yapıda, ailenin niteliğinde, yaşam biçimlerinde, üretim ve tüketim kalıplarında, bilimsellik anlayışında, toplumsal cinsiyet alanında, bilgi teknolojisinde, iş ilişkileri ve iş gücünün niteliğinde, yerelleşme ve küreselleşme süreçlerinde görmek mümkündür. Tüm bu değişim ve gelişmeleri eğitim sistemine ve programlarına yansıtmak bir zorunluluk haline gelmiştir⁶¹.

Bu zorunluluk sonucunda biraz da acele şekilde hazırlanan yeni Sosyal Bilgiler Öğretim Programı ümit edilir ki eski programın noksanlıklarını kapatır, günün ve geleceğin ihtiyaçlarını karşılamaya yeterli olur. Hepsinden önemlisi öğrenciye Sosyal Bilgiler dersini sevdirebilir ve istekli hale getirir. Ancak bu şekilde sonuçlara ulaşırsa, bu programın da başarısından söz edilebilir.

1.4.2. Yeni (2004) Sosyal Bilgiler Öğretim Programının Vizyonu

Araştırmamızın bu kısmında yeni ilköğretim programı ve özellikleri konusunda kısa açıklamalara yer verilmesi programı anlamak açısından yararlı olacaktır.

Türkiye’de sosyal bilgiler ve tarih ders programlarını yenileme çabaları son yıllarda hızlanmıştır⁶².

Dönmez’in belirttiğine göre, Sosyal Bilgiler Programında bulunması gereken öğeler şu şekildedir:

- 1- Sosyal Bilgiler Programı, öğrencilerin yaş, olgunluk ve ilgileriyle doğrudan alakalı olmalıdır.
- 2- Sosyal Bilgiler Programı, insan deneyimi, kültür ve inançları temsil eden güncel ve geçerli bilgiyle ilgili olmalıdır.
- 3- Sosyal Bilgiler Programı, gerçek sosyal dünyayla ilgili olmalıdır.

⁶¹ MEB, *İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzu (4. ve 5. Sınıflar)*, Ankara, 2005, s. 50.

⁶² DİLEK, A.g.e., s. 52.

4- Sosyal Bilgiler Programı, hedefler, programların yönergelerine uygun olarak açık bir şekilde ifade edilmiş olmalıdır.

5- Sosyal Bilgiler Programı, öğrenme etkinlikleri, öğrencileri doğrudan meşgul etmeli ve onları öğrenme sürecine bir şekilde katmalıdır.

6- Öğrenme stratejileri ve öğrenme etkinlikleri, çok çeşitli öğrenme kaynaklarına dayandırılmalıdır.

7- Sosyal Bilgiler Programı, deneyimsel organizasyonları kolaylaştırmalıdır.

8- Programların hedefleri doğrultusunda, değerlendirme, faydalı, sistematik, kapsamlı ve geçerli olmalıdır.

9- Sosyal Bilgiler eğitimi, okul programının önemli bir parçası olarak görülmeli ve desteklenmelidir⁶³.

Bu bağlamda Sosyal Bilgiler dersinin vizyonu ve nasıl bir insan yetiştirilmesi gerektiği şu şekilde açıklanmıştır:

21. yüzyılın çağdaş, Atatürk ilkeleri ve inkılaplarını benimsemiş, Türk tarihini ve kültürünü kavramış, temel demokratik değerlerle donanmış ve insan haklarına saygılı yaşadığı çevreye duyarlı, bilgiyi deneyimlerine göre yorumlayıp sosyal ve kültürel bağlam içinde oluşturan, kullanan ve düzenleyen (eleştirel düşünen, yaratıcı doğru karar veren), sosyal katılım becerileri gelişmiş, sosyal bilimcilerin bilimsel bilgiyi üretirken kullandıkları yöntemleri kazanmış, sosyal yaşamda etkin, üretken, haklarını ve sorumluluklarını bilen, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları yetiştirmektir⁶⁴.

1.4.3. Yeni İlköğretim Sosyal Bilgiler Programının Yapısı

Sosyal Bilgiler Programını oluşturan temel öğeler; beceriler, kavramlar, değerler ve genel amaçlardır.

Beceri öğrencilerde, öğrenme süreci içerisinde kazanılması, geliştirilmesi ve yaşama aktarılması tasarlanan kabiliyetlerdir. Sosyal Bilgiler Programı, ilköğretim 4-8. sınıf düzeyinde diğer derslerle birlikte ilk 9 beceriyi kazandırmanın yanında, kendine özgü 6

⁶³ DÖNMEZ, “Sosyal Bilgiler Programının (1998) Değerlendirilmesi ve Ders Kitapları”, *Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu*, s. 91-92.

⁶⁴ MEB, *İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi 4. ve 5. Sınıf Programı*, Ankara, 2005, s. 50.

beceriye kazandırmayı da amaçlamaktadır. Bu becerilerin bazılarını ya da aşamalarına, üniteler göz önünde bulundurularak, doğrudan verilecek beceri olarak programda yer verilmektedir.

Bu becerileri şöyle sıralayabiliriz;

- 1- Eleştirel düşünme becerisi
- 2- Yaratıcı düşünme becerisi
- 3- İletişim becerisi
- 4- Araştırma becerisi
- 5- Problem çözme becerisi
- 6- Karar verme becerisi
- 7- Bilgi teknolojileri kullanma becerisi
- 8- Girişimcilik becerisi
- 9- Türkçeyi doğru, güzel ve etkili kullanma becerisi
- 10- Gözlem becerisi
- 11- Mekanı algılama becerisi
- 12- Zaman ve kronolojiyi algılama becerisi
- 13- Değişim ve sürekliliği algılama becerisi
- 14- Sosyal katılım becerisi
- 15- Empati becerisi⁶⁵

Kavramlar insan düşüncesinin temel taşlarıdır. Nesne ya da olayların hem doğrudan hem de dolaylı olarak gözlenebilen özelliklerinden oluşurlar. Zihinsel bir sınıflama oldukları için gerçek dünyada değil, düşüncelerimizde vardır. Gerçek dünyada, ancak kavramları örnekleyen olgular bulunabilir. Yeni deneyimlerle kavramların özellikleri nitelik ve nicelik açısından değişirler. Böylece kavramlar sürekli, yeniden tanımlanabilirler. Kavramların bazı özellikleri bazen birden fazla kavramın özelliğini alabilir. Çok boyutlu olan kavramlar dille

⁶⁵ MEB, *İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi 4. ve 5. Sınıf Programı*, Ankara, 2005, s. 52.

ilgilidir. Denilebilir ki, insanların zihinsel etkinlikleri geliştirdikleri kavramlarla sınırlıdır. Hangi yolla kazanılırsa kazanılsın, bunlara yalnız kişinin kendi yaşamı anlam kazandırır.

Kavramlar belli bir konuda birçok bilgiyi düzenleyen ve birleştiren unsurlardır. Eğitim çoğu zaman kavramların öğretilmesiyle ilgilidir. Coğrafya, sosyoloji, ekonomi, siyaset bilimi, tarih vs. disiplinlere ait temel kavramlar bilgisi olmadan kim olduğumuzu ve yaşadığımız dünyanın ne olduğunu anlamak büyük oranda sınırlandırılmış olacaktır.

Sosyal Bilgiler öğretiminde, kavramların öğrenilmesini, öğretimin odak noktası olarak belirlemenin birçok faydası vardır. Öğrencilerin akademik başarıları üzerinde olumlu etki sağlar. Öğrenme ve hatırlamayı basitleştirir. İletişimi kolaylaştırır. Öğretimi kişiselleştirir. Gerçek ve yanlış algılamayı ayırt etmeye yardımcı olur. Karmaşık anlamaya yardımcı olur. Problem çözme ve akıl yürütme becerisini geliştirir.

Kavramların öğretiminde kullanılabilecek yöntemlere bakıldığında ise karşımıza ilk olarak geleneksel yöntem çıkmaktadır. Kavram öğretimindeki geleneksel yöntem, öğrenciye kavramı ifade eden sözcüğü vermek, kavramın sözel bir tanımını vermek, tanımın anlaşılması için kavramın tanımlayıcı ve ayırt edici niteliklerini belirtmek, öğrencinin kavramla ilgili olumlu ve olumsuz örnekler bulmasını sağlamak basamaklarından oluşur. Bu yöntem, kavramları öğretmede yeterince etkili olmaz; çünkü birçok kavramda sıkıntı, kesin bir sözel tanım yapılamamasından doğar. Kavram öğretiminde uygulanan daha yeni sayılabilecek diğer bir yöntem de, öğrencinin kavramı en iyi anlatan örnekten hareket ederek bir genellemeye ulaşmasını sağlamaktır. Bu yöntemde öğrencinin kavramla ilgili birçok örneği inceleyerek tanımlayıcı nitelikleri bulması ve bu yolla genellemeye gitmesi sağlanır. Aslında bu iki yöntem birbiriyle bağdaşmaz değildir. Deneyimlerden genellemeye gitme süreciyle öğretim, aşağı yaş düzeylerinde, tanımlarla kavram geliştirme ise yukarı eğitim düzeylerinde daha etkili olabilir.

Kavramlar, belli başlı soyutlamalardır. Tümüyle soyut bir içeriğin öğrenilmesi oldukça zordur. Bu nedenle kavramları bir dereceye kadar “somutlaştırma” gayretleri olmuştur. Bu amaçla kavram öğretiminde kullanılabilecek grafik materyaller geliştirilmiştir. Anlam Çözümleme Tabloları, Kavram Ağları ve Kavram Haritaları bunların en başlıcalarıdır.

Ayrıca Sosyal Bilgiler 4. ve 5. sınıf programında yer alan kavramların listesi de verilmiş ve sembollerle bunların giriş, geliştirme veya pekiştirme düzeylerinin hangisinde verileceği de gösterilmiştir.

Sosyal Bilgiler Programını oluşturan temel öğelerden bir diğeri de değerlerdir. Değer yeni programda şu şekilde tanımlanmıştır. “Değer, bir sosyal grup veya toplumun kendi varlık, birlik, işleyiş ve devamını sağlamak ve sürdürmek için üyelerinin çoğunluğu tarafından doğru ve gerekli oldukları kabul edilen ortak düşünce, amaç, temel ahlaki ilke ya da inançlardır.

Sosyal Bilgiler Programının değerleri aşağıdaki gibidir⁶⁶;

- Adil Olma	- Duyarlılık	- Saygı
- Aile birliğine önem verme	- Dürüstlük	- Sevgi
- Bağımsızlık	- Estetik	- Sorumluluk
- Barış	- Hoşgörü	- Temizlik
- Bilimsellik	- Misafirperverlik	- Vatanseverlik
- Çalışkanlık	- Özgürlük	- Yardımseverlik
- Dayanışma	- Sağlıklı olmaya önem verme	

Alanla ilgili kaynaklar incelenerek değer öğretiminde kullanılan farklı yaklaşımlar ise değer açıklamak, ahlaki muhakeme ve değer analizi şeklinde belirtilmiştir.

1.4.4. Yeni Sosyal Bilgiler Öğretim Programı Öğrenme Alanları

Öğrenme alanı, birbiri ile ilişkili beceri, tema ve kavramların bir bütün olarak görülebildiği, öğrenmeyi organize eden yapıdır. Yeni Sosyal Bilgiler Programında yer alan öğrenme alanları ise şunlardır;

- 1- Birey ve Kimlik
- 2- Kültür ve Miras
- 3- İnsanlar, yerler ve çevreler
- 4- Üretim, Dağıtım ve Tüketim
- 5- Zaman, Süreklilik ve Değişim
- 6- Bilim, Teknoloji ve Toplum
- 7- Gruplar, Kurumlar ve Sosyal Örgütler

⁶⁶ MEB, *İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi 4. ve 5. Sınıf Programı*, s. 80-87.

8- Güç, Yönetim ve Toplum

9- Küresel Bağlantılar

Öğrenme alanları, bir ya da birden fazla akademik disiplini içerebilir. Örneğin “Birey ve Toplum” Psikoloji ve Vatandaşlık Bilgisini; “Kültür ve Miras”, Antropoloji, Tarih ve Vatandaşlık Bilgisini; “İnsanlar, Yerler ve Çevreler” Coğrafya’yı, “Üretim, Tüketim ve Dağıtım” Ekonomiyi, “Gruplar, Kurumlar ve Sosyal Örgütler” ve “Güç, Yönetim ve Toplum” Sosyoloji’yi, Vatandaşlık Bilgisini, Hukuku içermektedir. “Bilim, Teknoloji ve Toplum” ve “Küresel Bağlantılar” disiplinler arası alanlardır⁶⁷.

1.5. 1998 ve 2004 İlköğretim Sosyal Bilgiler Programlarının Karşılaştırması

Her toplum, Sosyal Bilgiler Programını, kendi eğitim felsefesine, ihtiyaçlarına göre geliştirmektedir. Programların kapsamı da toplumların yapılarına, kültürel özelliklerine, toplumsal ve teknolojik gelişmelere paralel olarak değişmektedir⁶⁸.

Birinci bölümde belirtilen nedenlerle yapılan değişiklikler sonucunda hazırlanmış olan yeni 2004 İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı ile 1998 İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim programlarının da karşılaştırılması faydalı olacaktır.

Hedefler ya da kazanımlar açısından öğrenciye kazandırılmak istenilen özelliklerin belirtildiği bölüme, eski programda “hedefler” adı verilirken yeni programda bu kavram “kazanımlar” adını almıştır. Eğitim açısından bu kavram daha yerindedir. Çünkü, eğitimle öğrenciye bir takım özellikler kazandırılmaya çalışılmaktadır. Kazanımlar bu özellikleri ifade etmektedir. Yeni programda kazanımlar konusunda nicelikten çok niteliğe önem verilmiş, eski programa göre daha az sayıda kazanım belirlenmiştir. Ancak bu kazanımlar konuyla ilgili anahtar kazanımlar olup konunun özüne daha uygundur. Eski programın hedefleri daha çok kalıplaşmış özellikler arz etmektedir. Örneğin, hedeflerin çoğu “anımlar bilgisi, olgular bilgisi, kavramlar bilgisi ve önemini kavrama gibi standart ifadeler içermektedir. Bu ifadeler aynı zamanda hedeflerin içeriğini de gösterir. Eski programın hedefleri daha çok Bilişsel Alan Basamağı düzeyindedir. Yalnız önemini kavrayabilme ile ilgili hedefler kavrama basamağı ile ilgilidir. “Olgular, anımlar ve kavrama şeklindeki hedefler bilgi basamağı ile sınırlıdır. Oysa

⁶⁷ MEB İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi 4. ve 5. Sınıf Programı, Ankara, 2005, s. 95.

⁶⁸ ERDEN, A.g.e., s. 9.

yeni programdaki kazanımlar Bilgi Basamağından daha üst seviyede Kavrama Basamağı düzeyindedir. Örneğin “Kurumların insan yaşamındaki yeri konusunda görüş oluşturma” kavrama basamağına, “İçinde bulunduğu gruplara ait rolleri ilişkilendirir” sentez basamağı örnektir. Ayrıca yeni programda Bilişsel alanın dışında Duyuşsal alan kazanımları da belirlenmiştir⁶⁹. Bu şekilde yeni programda kazanımlarla öğrenci farkına varma, tartışma, örnekler verebilme, bakış açısı geliştirme, karşılaştırma yapabilme, sınıflandırabilme, ilişkilendirebilme, açıklayabilme, kaynak gösterebilme, önemini anlama, önemini gösterebilme, sonuçları değerlendirebilme gibi bilişsel alan dışında duyuşsal kavrama, sentez ve uygulama alanlarıyla ilgili beceri, bilgi, değerlere sahip olma imkanı da oluşmuştur.

Üniteler açısından bakıldığında ise eski programda her iki sınıf için 4 üniteye yer verilmiş iken, yeni programda ise, sosyal hayatın tüm yönlerini kapsadığı var sayılan 8 öğrenme alanı belirlenmiş, bu alanlara uygun üniteler oluşturulmuştur.

Yeni programda ünite adlarının çocuk ruhuna uygun olup, akıllarında kalabilecek şekilde verildiği, ünitelerde eksikliği duyulan konuların verildiği, nesnel yaklaşımlarla olaya başlanmasının çok hoş olduğu ünitelerin çocuğun anlayabileceği seviyede hazırlandığı belirtilmiştir⁷⁰.

Öğrenme-öğretme yöntem ve teknikleri ya da etkinlikler açısından derslerde konunun işlendiği bölüm eski programda “öğrenme-öğretme yöntem ve teknikleri” adı altında ele alınırken yeni programda bu bölüm, “etkinlikler” adını almıştır⁷¹. Etkinlik kavramının burada daha yerinde bir kavram olduğu görüşündeyim. Çünkü yöntem ve teknikler daha çok öğretmen tarafından uygulanmaya konacak işlemler olarak düşünülürken “etkinlikler” kavramı öğrencinin katılacağı, gerekirse uygulayacağı çalışmaları kapsayacaktır.

Eski programda yer almayan açıklamalar kısmı ile yeni programda hangi kazanımın ve etkinliğin ne şekilde ele alınması gerektiğinin çerçevesi çizilmiş, öğretme-öğrenme yaşantılarında bunların hangi değer ve beceri ile birlikte verilmesi gerektiği belirtilmiştir.

⁶⁹ 4. ve 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Eski ve Yeni Programların Karşılaştırılması, http://www.odevsitesi.com/odevler/2005_7/140390-4.-ve-5.-Sinif-sosyal-bilgiler-dersi, s. 1/1, 15.03.2006.

⁷⁰ Taslak Sosyal Bilgiler Programının Değerlendirilmesi, http://programlar.meb.gov.tr/program-giris/calismalar_4.htm, s. 15, 06.07.2006.

⁷¹ 4. ve 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Eski ve Yeni Programlarının Karşılaştırılması, http://www.odevsitesi.com/odevler/2005_7/140390-4.-ve-5.-Sinif-sosyal-bilgiler-dersi, s. 1/1, 15.03.2006.

Ayrıca, ilgili kazanım ya da etkinliğin hangi dersle ortak hareket edilmesiyle daha iyi öğretilebileceği vurgulanmıştır. Böylelikle, sosyal bilgiler dersindeki herhangi bir kazanımın hangi öğretim alanı ya da hangi dersle ortak bir öğretimin amaçlandığı da açıklanmıştır⁷².

Bir eğitim programının en son aşaması “değerlendirme süreçleri”dir. Bir programın amacına ulaşıp ulaşmadığı “değerlendirme” sonucunda anlaşılır. Her tür programda uygun değerlendirme süreçleri seçilerek program sonunda elde edilenlerin belirlenmesi gerekmektedir. Bu değerlendirme hem biten bir faaliyetin son aşaması, hem de başlayacak olan faaliyetin ilk aşamasını oluşturur. Her eğitim programında mutlaka bir değerlendirme yapılması gerekir. Bu işlem faaliyetin başarısı konusunda bilgi vermesi bakımından bir zorunluluktur⁷³.

Değerlendirme öğretime başlamadan önce başlar, öğretim esnasında ve öğretim tamamlandıktan sonra sürer. Değerlendirme süreci planlı bir faaliyettir. Değerlendirme belirli bir amaca yöneliktir. Karar vermeye esas olacak verileri toplamak için değerlendirme doğru, güvenilir ve duyarlı ölçme araçlarının kullanılmasını gerektirir. Değerlendirme öğretimin nasıl ilerlediğini saptamak, sonucun ne olduğunu belirlemek ve öğretimin nasıl daha iyi yapılabileceğini göstermek için gerekli verileri toplamayı içerir. Değerlendirme öğrencinin programa başlamadan önceki durumundan başlayarak, program süresince ve öğretim tamamlandıktan sonra da devam eden bir süreçte kararların gerçekçi olarak alınmasına yardım eder⁷⁴.

Değerlendirmenin önemini belirttikten sonra 1998 programında ölçme ve değerlendirme anlamında klasik ölçme ve değerlendirme yöntemleri etkili hale getirilmiş iken yeni programda öğrencilerin Sosyal Bilgiler Programının tüm boyutlarında sağladığı gelişme ve başarı kaydedilmeye çalışılmıştır. Öğretmenler, öğrencilerin sosyal bilgilerle ilgili kazanımlar, kavramlar ve becerilerle ilgili bireysel gelişimlerini izlerken, eksiklerini belirlerken, karşılaştıkları zorlukları tanımlarken öğrencileri öğrenmeye ve becerilerini geliştirmeye özendirirken değerlendirme yaparlar. Böylece değerlendirme, öğrencilerin eğitiminde yapılandırıcı ve geliştirici bir rol oynar.

⁷² ŞİMŞEK, “A.g.m.”, s. 9-10.

⁷³ Leyla KÜÇÜKAHMET, *Öğretim İlke ve Yöntemleri*, İstanbul, 1998, s. 19.

⁷⁴ DOĞAN, A.g.e., s. 317-318.

Süreçte yapılan bu değerlendirme etkinliklerinin yanında, geleneksel ölçme araçları da kullanılarak belli aralıklarla öğrenci başarılarının değerlendirilebileceği belirtilmiştir.

Yine yeni programda, bir etkinliğin sonunda ya da bir ünitenin sonunda öğrencilerin hangi becerilere sahip olduklarını, kendi algılarına göre kendilerinin değerlendirmeleri için verilen öz değerlendirme formlarından da istenilenin kullanılabileceği belirtilirken bu formların kullanılmasıyla öğrenciler hakkında yapılacak değerlendirmelerde ve alınacak kararlarda önemli ipuçları elde edileceği belirtilmiştir. Öz değerlendirme, grup değerlendirme gibi formlarla öğrencileri değerlendirirken amaç puan vermekten çok, onların eksiklerini belirlemek ve bu eksiklikleri gidermeye yönelik önlemler almak olmuştur⁷⁵.

Görüldüğü üzere yeni programda temelde birçok değişikliğe gidilmiş, ancak yapılan değişikliklerin eski programa göre değerlendirme açısından daha olumlu sonuçlar ortaya çıkaracağı düşünülmektedir.

⁷⁵ MEB, *İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzu*, Ankara, 2005, s. 103-104.

İKİNCİ BÖLÜM

2.ESKİ (1998) ve YENİ (2004) SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİM PROGRAMLARI VE DERS KİTAPLARINDA (4. VE 5. SINIF) TARİH KONULARININ MUKAYESESİ

2.1. Eski (1998) İlköğretim 4. ve 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Programının İncelenmesi

1998 İlköğretim Sosyal Bilgiler Programı, tümevarım yaklaşımının benimsendiği Taba-Tyler program geliştirme modeline ve davranışçı öğretim tarzına göre oluşturulmuştur⁷⁶.

İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim programında,⁷⁷ (T.T.K. Başkanlığının 02.04.1998 tarih ve 62 sayılı kararı ile kabul edilen) Türk Milli Eğitiminin genel amaçları, programın uygulanmasıyla ilgili açıklamalar, bu programa göre hazırlanacak ders kitaplarının forma sayıları belirtilmiştir. Programda Sosyal Bilgiler dersinin genel amaçları dört ayrı başlık altında açıklanmıştır. Özel amaçlar ise sınıflara ve ünitelere göre ayrı ayrı belirtilmiştir. 4. sınıfta 1. Ünite olan “Aile, Okul ve Toplum Hayatı” için 32 amaç belirlenmiş, öngörülen ders saati sayısı 27 saat olarak belirlenmiştir. Sene içinde bu ünitenin işlenme yüzdesi ise % 25’tir. 2. Ünite olan “Yakın Çevremiz” in amaç sayısı 16, öngörülen ders saati sayısı 15 ve yüzdelik oranı % 14’tür. 3. Ünite “İlimiz ve Bölgemizi Tanıyalım” ın amaç sayısı 32, öngörülen ders saati süresi 39 ve yüzdelik oranı 36’dır. 4. Ünite “Tarih, İlk Yurdumuz ve Tarihte Anadolu” için 16 amaç, 27 ders saati belirlenmiş ve yüzdelik oranı da % 25 olarak belirlenmiştir.

Yine hangi ünitelerde hangi konuların yer alacağı, Atatürkçülükle ilgili hedef, davranış ve konuların neler olacağı ve hangi ünitelerde yer alacağı da gösterilmiştir.

5. sınıflar içinde 4 ünite tespit edilmiş, bu üniteler “Vatan ve Millet”, “Cumhuriyete Nasıl Kavuştuk”, “Güzel Yurdumuz Türkiye” ve “İslamiyet’in Doğuşu, Yayılışı ve Türkler” dir. Bu ünitelerden Vatan ve Millet için 7 amaç, 12 ders saati ve % 11’lik oran dilimi belirlenmiş, Cumhuriyete Nasıl Kavuştuk ünitesi için 12 amaç, 39 ders saati ve % 36’lık bir oran belirlenmiş, Güzel Yurdumuz Türkiye için 31 amaç 36 ders saati ve % 33’lük bir oran verilmiş, son ünite İslamiyet’in Doğuşu, Yayılışı ve Türkler ünitesi için de 12 amaç, 21 ders saati ve % 20’lik bir oran tespit edilmiştir.

⁷⁶ ŞİMŞEK, “A.g.m”., s. 6.

⁷⁷ VURAL, A.g.e., s. 185.

Burada da ünitelerde yer alacak konular verilmiş, yine hangi üniteye Atatürkçülükle ilgili hedef, davranış ve konuların neler olacağı belirtilmiştir.

Görüldüğü üzere 1998 öğretim programında hiçbir esneklik bırakılmamış, verilmesi istenilen her şey saat saat ve madde madde tespit edilmiştir.

Türkiye’de 1998 İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretim Programı ilerlemecilik akımının etkisiyle hazırlanmıştır. Nitekim 1998 ilköğretim Sosyal Bilgiler Öğretim Programı eğitim-öğretim yolu ile;

a) Türkiye Cumhuriyetinin tarihsel, kültürel, siyasal dünü, bugünü ve yarını ile ilgili değerlere karşı olumlu tutum geliştirmiş ve bu bağlamda dil, tarih, kültür ve yurt bilincine sahip,

b) Demokrasi ve insan hakları konularında duyarlı / bilinçli,

c) Yurttaşlık görev, sorumluluk ve haklarını bilen,

d) Bilgi, beceri ve iyi ahlak sahibi,

e) Doğru ve mantıklı karar alabilen ve sosyal sorunlara çözüm getirebilen vatandaşlar yetiştirmeyi öngörmektedir.

Burada sözü edilen, karar verme ve problem çözme becerilerinin geliştirilmesi, ilerlemecilik akımına uygun bir programda bulunması gereken temel amaçlar arasındadır.

Türkiye’de 1998’e kadar Sosyal Bilgiler öğretim programları, felsefi temeller bakımından ABD’deki programlardan pek farklı olmamakla birlikte, iki ülkedeki öğretim yaşantıları arasında, her zaman büyük farklar olagelmıştır. Bunun nedenlerinden biri, ilkelere bu çağdaşlığa karşın, Türkiye’deki programlarda içeriğin, bu ilkelerle hiçbir şekilde bağdaşmayacak bir biçimde, gereksiz bir bilgi yığını öğretilmeye aktarmayı dayatmasıdır⁷⁸. Bu yüzden karar verme, problem çözme becerilerini geliştirmeyi amaçlayan bir yapıda olmasına rağmen çok yüklü içerikleri ile söz konusu becerilerin geliştirilmesine imkan vermemiş; aksine ilköğretim okullarında ezberci bir sosyal bilgiler öğretim uygulamasının gelenekselleşmesine yol açmıştır.

⁷⁸ Cemil ÖZTÜRK, Dursun DİLEK, “Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretim Programları”, *Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi*, Ankara, 2003, s. 75.

1997 yılında zorunlu eğitim sürecinin kesintisiz sekiz yıla çıkarılmasıyla birlikte Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı tarafından hazırlanan programda ilkokul (beş yıl) ve ortaokul (üç yıl) şeklindeki eski sistemde var olan konu tekrarlarını ortadan kaldırmış, ancak yine de öğrenci merkezli eğitime geçilebilmesi için gerekli program zemini oluşturamamıştır. Bunun bir nedeni programın yıllara yayılarak kapsamın genişletilmesine rağmen, haftalık ders saati dağılımında bu hususları dikkate alan bir düzenleme yapılmaması ve Sosyal Bilgiler dersinin bir saat azaltılmasıdır. Ayrıca içerik, hala tarih, coğrafya ve yurttaşlık bilgisi alanlarına ait gereksiz ayrıntılarla doludur. Bu durum yıl sonuna kadar programı yetiştirmek isteyen öğretmene ezberci eğitimden başka yol bırakmamaktadır⁷⁹.

Bilgi çağı olarak adlandırılan çağımızda eğitimin işlevi ve bunun sonucunda eğitimin amaçları da değişmektedir. Ancak 1998’de hazırlanan sosyal Bilgiler dersinin amaçları 1968’de geliştirilen programın amaçlarıyla aşağı yukarı aynıdır. İçerik, kapsam ve sıra yönünden biraz değişirken, amaçlar hiç değişmemiştir.

Ulusal-evrensel tarih dengesi açısından bakıldığında komşu ülkeler ve Türk dünyası dışındaki ülkelere hiç yer verilmediği görülmektedir. Bu yüzden mevcut program, kendi dışımızdaki kültürleri tanıma ve onlara karşı hoşgörü ve anlayış geliştirme açısından oldukça sınırlıdır. Programın bilgi, değer-tutum ve beceri dengesi açısından da pek uyumlu olmadığı söylenebilir. Bilgi daha çok ön planda iken, değer ve özellikle de beceri boyutu oldukça sınırlıdır.

Tüm bunlar ülkemizde Sosyal Bilgiler Programının acilen geliştirilmesi gereksinimini ortaya koymuş⁸⁰, sonuçta da 2004 yılında yeni ilköğretim Sosyal Bilgiler Programı oluşmuştur. Diğer dersler için de aynı şekilde yeni programa geçilmiştir.

2.2. Yeni (2004)İlköğretim 4-5. Sınıf Sosyal Bilgiler Programının İncelenmesi

T.C. M.E.B. T.T.K. Başkanlığının hazırladığı ilköğretim Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzu’nun (4-5. Sınıflar) hazırlanmasında yirmi kişi görev almıştır.

⁷⁹ Emrah VENÇ, “Sosyal Bilgiler Öğretimine Dair Sorunlar ve Çözüm Önerileri”, *Bilim ve Aklın Aydınlightında Eğitim Dergisi*, Konya, Ocak, 2005, 1/5.<http://yayim.meb.gov.tr/dergiler/sayi59/venc.htm> 03.03.2006.

⁸⁰ ÖZTÜRK-DİLEK, “A.g.m.” s. 79.

Türk Milli Eğitiminin amaçlarıyla başlayan yeni (2004) öğretim programı, programın uygulanmasıyla ilgili açıklamalarla devam etmiş, burada İlköğretim Okulu Sosyal Bilgiler Öğretim Programı 4. ve 5. sınıflarda haftada üçer ders saati olmak üzere her sınıf için toplam 36 haftada 108 saatlik bir ders süresi öngörülerek hazırlanmıştır. 1998 programı ile aynı hafta ve saat olarak program hazırlanmış, bu konuda değişikliğe gidilmemiştir.

Uygulamalarla ilgili açıklamalar, 14 maddede verilmiş, maddeler üzerinde yeterli açıklamalar yapılmıştır. Öğretmenin hangi ünitelerde, nasıl bir yol izleyeceği örnekler verilerek belirtilmiştir. 1998 programına göre daha esnek bir yapıda olan 2004 Sosyal Bilgiler Programı özellikle, öğretmene okulun bulunduğu çevreye göre programdaki etkinlik örneklerini seçme imkanı vermiş, ayrıca kendisi etkinlik hazırlayabilir ifadesine yer verilmiştir. Ayrıca yeni programda diğerinden farklı olarak güncel konular önemli yer tutmuştur. Öğrencilerin zihinlerinin güncel meselelerle meşgul olduğu zamanlarda ve dönem başında planlanmış dersin pek verimli olmadığı durumlarda, öğretmen “güncellik ilkesinden” hareket etmeli, fırsatları değerlendirmelidir. “Güncel konular, öğrencilere iş ve proje olarak verilmelidir” şeklinde belirtilmiştir.

Bu bağlamda öğretmene çevresel etkiler ve grubun özelliklerine göre gerektiğinde güncellik ilkesi gözetilmek kaydıyla ünite sürelerinde değişiklik yapabilme imkanı sunulmuştur.

Uygulamayla ilgili açıklamalardan sonra daha önce 17 maddeyle verdiğimiz Sosyal Bilgiler Dersinin Genel Amaçları belirtilmiştir. Ardından Sınıflara göre 4. ve 5. sınıf olmak üzere öğrenme alanları, üniteler ve süreleri tablo ile gösterilmiştir. Buna göre 4. sınıf öğrenme alanları üniteler ve süreleri şu şekilde belirtilmiştir⁸¹.

⁸¹ MEB, *İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzu (4-5. sınıflar)*, Ankara, 2005, s. 6-11.

4. Sınıf Öğrenme Alanları Üniteler ve Süreleri

Öğrenme Alanı	Üniteler	Kazanım		Süre Ders Saati
		Sayıları	% Oran	
Birey Ve Toplum	Kendimi Tanıyorum	6	11	12
Kültür Ve Miras	Geçmişimi Tanıyorum	6	14	15
İnsanlar, Yerler Ve Çevreler	Yaşadığımız Yer	8	14	15
Üretim, Dağıtım Ve Tüketim	Üretimden Tüketime	7	14	15
Bilim, Teknoloji Ve Toplum	İyi ki var	6	11	12
Gruplar Kurumlar Ve Sosyal Örgütler	Hep birlikte	5	11	12
Güç Yönetim Ve Toplum	İnsanlar ve yönetim	4	14	15
Küresel Bağlantılar	Uzaktaki arkadaşım	4	11	12
	Toplam:	46	100	108

5. Sınıf Öğrenme Alanları Üniteler ve Süreleri

Öğrenme Alanı	Üniteler	Kazanım		Süre Ders Saati
		Sayıları	% Oran	
Birey Ve Toplum	Haklarımı Öğreniyorum	4	11	12
Kültür Ve Miras	Adım Adım Türkiye	6	14	15
İnsanlar, Yerler Ve Çevreler	Bölgemizi Tanıyalım	8	14	15
Üretim, Dağıtım Ve Tüketim	Ürettiklerimiz	7	14	15
Bilim, Teknoloji Ve Toplum	Gerçekleşen Düşler	6	11	12
Gruplar Kurumlar Ve Sosyal Örgütler	Toplum İçin Çalışanlar	5	11	12
Güç Yönetim Ve Toplum	Bir Ülke Bir Bayrak	5	14	15
Küresel Bağlantılar	Hepimizin Dünyası	6	11	12
	Toplam:	47	100	108

Yine programda, öğrenme alanı, kazanım, açıklamalar, değer, beceri gibi kavramların ne olduğu, neleri ifade ettiği açıklanmıştır. Ayrıca çeşitli semboller kullanılarak anlatım kolaylaştırılmıştır.

Program, tümüyle davranışçı yaklaşımlardan öte, bilginin taşıdığı değeri ve bireyin var olan deneyimlerini dikkate alarak yaşama etkin katılımını, doğru karar vermesini, sorun çözmesini destekleyici ve geliştirici bir yaklaşım doğrultusunda yapılandırmayı önemseyen bir gelişim göstermektedir. Bu yaklaşımla öğrenci merkezli dolayısıyla etkinlik merkezli, sosyal bilgiler açısından, bilgi ve beceriyi dengeleyen, öğrencinin kendi yaşantılarını ve bireysel farklılıklarını dikkate alarak çevreyle etkileşimine olanak sağlayan yeni bir anlayış yaşama geçirilmeye çalışılmaktadır.

Bu anlayış doğrultusunda Sosyal Bilgiler Programı;

- 1- Her öğrencinin birey olarak kendine özgü olduğunu kabul eder.
- 2- Öğrencilerin gelecekteki yaşamlarına ışık tutarak, bireylerden beklenen niteliklerin geliştirilmesine duyarlılık gösterir.
- 3- Bilgi, kavram, değer ve becerilerin gelişmesini sağlayarak, öğrenmeyi öğrenmenin gerçekleşmesini ön planda tutar.
- 4- Öğrencileri düşünmeye, soru sormaya ve görüş alışverişi yapmaya özendirir.
- 5- Öğrencilerin fiziksel ve duygusal açıdan sağlıklı ve mutlu bireyler olarak yetişmesini amaçlar.
- 6- Milli kimliği merkeze alarak, evrensel değerlerin benimsenmesine önem verir.
- 7- Öğrencilerin kendi örf ve adetleri çerçevesinde ruhsal, ahlaki, sosyal ve kültürel yönlerden gelişmesini hedefler.
- 8- Öğrencilerin haklarını bilen ve kullanan, sorumluluklarını yerine getiren bireyler olarak yetişmesini önemser.
- 9- Öğrencilerin toplumsal sorunlara karşı duyarlı olmasını sağlar.
- 10- Öğrencilerin öğrenme sürecinde deneyimlerini kullanmasına ve çevreyle etkileşim kurmasına olanak sağlar.
- 11- Her öğrenciye ulaşabilmek için öğrenme-öğretme yöntem ve tekniklerindeki çeşitliliği dikkate alır.

12- Periyodik olarak öğrenci çalışma dosyalarına bakılarak öğrenme ve öğretme süreçlerinin akışı içerisinde değerlendirmeye olanak sağlar⁸².

Yeni Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı kazanımları ile eşleşen Atatürkçülükle ilgili konular 4 ve 5. sınıflar için de ayrı ayrı verilmiştir. Yine Öğretim Programı ile eşleşen ara disiplin alan kazanımları tablosuna da yer verilmiştir.

Oldukça ayrıntılı olarak üniteler üzerinde durulduğu da görülmektedir. Her ünitenin içerisinde bu ünitelerle ilgili yapılması öngörülen etkinlikler, temel beceriler, kazanımlar, kullanılacak materyaller, kaynaklar belirtilmiştir.

2.3. Eski (1998) İlköğretim Sosyal Bilgiler Programında Tarih Üniteleri ve Amaçları

2.3.1. İlköğretim 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Tarih Üniteleri ve Amaçları

Önceki 1998 Öğretim Programında yer alan 4 üniteden sadece 4. ünite olan “Tarih, İlk Yurdumuz ve Tarihte Anadolu” ünitesi Tarih konularını içermektedir. Buna göre konular;

A- Tarihin Konusu

B- Tarih Öğrenmenin Gerekliliği

C- Tarihte Zaman (Yıl, yüzyıl, çağ)

Ç- Takvim ve Çeşitleri (Miladi ve Hicri Takvim)

D- Tarihin Başlangıcı ve Çağlar (Örnekler Anadolu’dan verilecektir)

E- Türklerin İlk yurdu ve İlk Türk Devletleri (başlangıçtan 10. yüzyıla kadar)

1. Türklerin İlk Yurdu; a. Orta Asya’nın Yeri, b. Türklerin Buradaki Yaşayışları, c. Türklerin Yerleştikleri Bölgeler

2. İlk Türk Devletleri; a. Büyük Hun Devleti, b. Kavimler Göçü ve Avrupa Hun Devleti, c. Göktürk Devleti, ç. Uygur Devleti

F- İlk Türk Devletlerinde Kültür ve Uygarlık

1. Devlet Yönetimi

⁸² MEB, *İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzu*, Ankara, 2005, s. 50-51.

2. Din ve İnanış
3. Sosyal ve Ekonomik Yaşam
4. Yazı, Dil ve Edebiyat
5. Bilim ve Sanat

G- Türk Milletinin Tarihteki Yeri

H- İlk Çağda Anadolu Uygarlıkları

1. Hititler
2. Frigyalılar
3. Lidyalılar
4. Urartular
5. İyonyalılar

(Bu devletlerin isimleri kuruldukları yerler, başkentlerinden bahsedilecektir. Öğrencilerin yakın çevresinde olan uygarlıkları, diğerlerine göre gezi, gözlem ve incelemelerle daha geniş öğretilecek ve kültür varlıklarımızı koruma bilinci verilecektir.)

I- İlk Çağda Anadolu`da Kurulan Devletlerde Kültür ve Uygarlık

1. Devlet Yönetimi
2. Din ve İnanış
3. Sosyal ve Ekonomik Yaşam
4. Yazı, Dil ve Edebiyat
5. Bilim ve SANAT

İ. Çevre Uygarlıklarının Anadolu`ya Etkisi

(Mezopotamya, Mısır, Pers, Makedonya, Roma ve Bizans uygarlıklarının Anadolu`ya etkileri)

ÜNİTENİN ÖZEL AMAÇLARI

1. “Tarih, İlk Yurdumuz ve Tarihte Anadolu” ünitesinde geçen kavramların anlam bilgisi.

2. Tarihin konusu bilgisi
3. Tarih öğrenmenin gerekliliğini kavrayabilme
4. Tarihte zaman ile ilgili kısaltmalar bilgisi
5. Takvim ile ilgili sınıflamalar bilgisi
6. Tarihin başlangıcı bilgisi
7. Tarihin çağları ile ilgili sınıflamalar bilgisi
8. Türklerin ilk yurdu ve göçlerle ilgili olgular bilgisi
9. Türklerin ilk yurdu ve göçlerle ilgili olguları açıklayabilme
10. İlk yurttan kurulan Türk devletlerini tanıyabilme
11. İlk yurttan kurulan Türk devletlerindeki uygarlığın özellikleri bilgisi
12. İlk Çağda Anadolu Uygarlıklarını tanıyabilme
13. Anadolu'daki kültür ve uygarlığın özellikleri bilgisi
14. Çevre uygarlıkların Anadolu'ya etkilerini kavrayabilme
15. Tarihi eserleri korumanın önemini kavrayabilme
16. “Tarih, İlk yurdumuz ve Tarihte Anadolu” ünitesiyle ilgili haritaları okuyabilme⁸³.

2.3.2. İlköğretim 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Tarih Üniteleri ve Amaçları

Programda 5. sınıf üniteleri içerisinde 2. ünite olan “Cumhuriyete Nasıl Kavuştuk” ve 4. ünite olan “İslamiyet'in Doğuşu, Yayılışı ve Türkler” üniteleri Tarih konularını içermektedir.

ÜNİTE 2: Cumhuriyete Nasıl Kavuştuk?

A- Mondros Ateşkes Antlaşması (Osmanlı Devleti'nin yıkılışına kadar kısa bir açıklama yapılacaktır.)

1. Mondros Ateşkes Antlaşması'ndan sonra Osmanlı Devleti'nin durumu
2. Mondros Ateşkes Antlaşması'ndan sonra yurdumuzun durumu.

B. Kurtuluş Savaşı

⁸³ VURAL, A.g.e., s. 188-190.

1. Mustafa Kemal`in Samsun`a çıkışı
2. Milli bilincin güçlendirilmesi
 - a. Genelgeler (Amasya Genelesi)
 - b. Kongreler (Erzurum ve Sivas Kongreleri)
 - c. Misak-ı Milli (Ulusal Ant) ve önemi
 - ç. Türkiye Büyük Millet Meclisinin Açılışı
- C. Savaş Dönemi
 1. Doğu Cephesi
 2. Güney Cephesi
 3. Batı Cephesi
- Ç. Barış Dönemi
 1. Mudanya Ateşkes Antlaşması
 2. Lozan Barış Antlaşması
- D. Türk İnkılabı ve Önemi
 1. Çağdaşlaşma
 2. Siyasal Alanda İnkılâp (Saltanatın kaldırılması, Cumhuriyetin ilanı, Halifeliğin kaldırılması)
 3. Hukuk Alanında İnkılâp (Teşkilat-ı Esasiye Kanunu (Anayasa), Türk Medeni Kanunu ve Türk Ceza Kanunu)
 4. Eğitim ve Kültür Alanında İnkılap
 - a. Milli Eğitim (Öğretim birliğinin sağlanması, öğretimin yaygınlaştırılması, Milli Eğitim Sisteminin gözetceği esaslar ve yeni Türk harflerinin kabulü)
 - b. Milli Kültür (Medeniyet-Kültür ilişkileri, taklitçilikten kaçınma)
 5. Toplumsal Alanda İnkılap (kıyafette değişiklik, takvim, saat ve ölçülerde değişiklik, soyadı kanunu, Türk kadın hakları)

6. Ekonomik Alanda İnkılap (Milli ekonominin kurulması, tarım, ticaret, sanayi ve bayındırlık alanında gelişmeler)

7. Türk İnkılabının Önemi, Bize Kazandırdıkları ve Bu Konudaki Sorumluluklarımız.

E. Atatürkçü Düşünce Sistemi

1. Atatürk`ün Kendi Düşünce Sistemini Oluşturmasına Neden Olan Etkenler.
2. Atatürkçülüğün Tanımı ve Önemi
3. Atatürkçülüğün Nitelikleri
4. Atatürkçü Düşünce Millî Güç Unsurları
5. Atatürk İlke ve İnkıplarının Dayandığı Esaslar
6. Atatürk ilkeleri: a. Cumhuriyetçilik, b. Milliyetçilik, c. Halkçılık, ç. Devletçilik, d. Laiklik, e. İnkılapçılık
7. Atatürk İlkelerine Sahip Çıkmak ve Devamlılığını Sağlamak.

F. Cumhuriyetimizin Kurucusu Atatürk

1. Atatürk`ün Hayatı
2. Atatürk`ün Kişiliği ve Özellikleri
3. Atatürk`ün Son Günleri ve Ölümü
4. Atatürk ile İlgili Anılar.⁸⁴

ÜNİTENİN ÖZEL AMAÇLARI

1. “Cumhuriyete Nasıl Kavuştuk” ünitesinde geçen kavramların bilgisi.
2. Mondros Ateşkes Antlaşması ile ilgili temel olgular bilgisi.
3. Mondros Ateşkes Antlaşması ile ilgili temel olguları açıklayabilme.
4. Kurtuluş savaşı döneminde geçen temel olgular bilgisi.
5. Kurtuluş savaşı döneminde geçen temel olguları açıklayabilme.
6. Barış döneminde geçen temel olgular bilgisi.
7. Barış döneminde geçen temel olguları açıklayabilme.
8. “Cumhuriyete Nasıl Kavuştuk” ünitesiyle ilgili haritaları okuyabilme.
9. Türk İnkılabı ile ilgili sınıflamalar bilgisi.

⁸⁴ VURAL, A.g.e., s. 192.

10. Türk İnkılabı ile ilgili olgular bilgisi.

11. Türk İnkılabının önemini kavrayabilme.

12. İnkılapların korunmasındaki sorumluluğumuzun farkında oluş.⁸⁵

5. SINIF ÜNİTE 4: İslamiyetin Doğuşu, Yayılışı ve Türkler

A- İslamiyetten Önce Araplar

(1. Arapların din ve inanışları 2. Arapların sosyal yaşamı)

B- İslamiyetin Doğuşu: 1. Hz. Muhammed'in hayatı ve peygamberliği

2. Hicret ve Hz. Muhammed'in seferleri (Hicret ve Seferlerin neden ve sonuçları üzerinde durulacaktır.)

C- İslamiyetin Yayılışı (Hz. Muhammed, Dört Halife, Emeviler ve Abbasiler dönemlerinde İslamiyetin yayılışı haritaya dayalı olarak işlenecektir.)

Ç- İslam Kültür ve Uygarlığı:1. Devlet yönetimi 2. Din ve inanış 3. Sosyal ve ekonomik yaşam 4. Yazı, dil ve edebiyat 5. Bilim ve sanat

D- Türkler ve İslamiyet: 1. İslamiyetten önce Türklerin din ve inanışları 2. İslamiyetten önce Türklerin sosyal hayatı 3. Türklerin İslamiyeti kabulü (Türk-Arap ilişkileri de ele alınacaktır.) 4. Türklerin İslamiyete hizmetleri

E- Orta Asya ve Yakın Doğu'da Kurulan Türk Devletleri; 1. Karahanlılar, 2. Gazneliler 3. Büyük Selçuklu Devleti 4. Eyyubiler 5. Memlükler

(Bu devletlerin kurulduğu yer, kurucuları, önemli siyasal olayları ve yıkılışları üzerinde durulacaktır.)

F- Orta Asya ve Yakın Doğuda Kurulan Türk Devletlerinde Kültür ve Uygarlık; 1. Devlet yönetimi 2. Din ve inanış 3. Sosyal ve ekonomik yaşam 4. Yazı, dil ve edebiyat 5. Bilim ve sanat⁸⁶

⁸⁵ VURAL, A.g.e., s.191.

⁸⁶ VURAL, A.g.e., s.196.

ÜNİTENİN ÖZEL AMAÇLARI

1. “İslamiyetin Doğuşu, Yayılışı ve Türkler” ünitesinde geçen kavramların anlam bilgisi.
2. İslamiyetten önce Arapların yaşayış özellikleri bilgisi.
3. Hz. Muhammedin hayatı bilgisi.
4. İslamiyetten önce Türklerin yaşayış özellikleri bilgisi.
5. İslamiyetin doğuşu ile ilgili temel olgular bilgisi.
6. İslamiyetin doğuşu ile ilgili temel olguları açıklayabilme.
7. İslamiyetin yayılışı ile ilgili temel olgular bilgisi.
8. İslamiyetin yayılışı ile ilgili temel olguları açıklayabilme.
9. Türklerin İslamiyeti kabulünü açıklayabilme.
10. Türklerin İslamiyete hizmetlerinin farkında oluş.
11. Orta Asya ve Yakın Doğu’da kurulan Türk Devletlerini tanıyabilme.
12. Orta Asya ve Yakın Doğu’da kurulan Türk Devletlerindeki kültür ve uygarlığın özellikleri bilgisi⁸⁷.

Görüldüğü üzere 4. ve 5. sınıflarda tarih için ayrılmış ünite sayısı toplam 3 tür. Ancak ünitelerde oldukça fazla konuya yer verilmiştir.

Tarihin başlangıcı Eskiçağdan, Türk Tarihi, İslam Tarihi konularına yer verilmiş olmasına rağmen Osmanlı Devletine hiç yer verilmeden “Cumhuriyete Nasıl Kavuştuk?” ünitesine geçilmiştir ki, burada yapılan atlayıştan dolayı öğrencinin kafasında mutlaka soru işaretleri uyanacaktır. Bu durum tarihsel kronolojiye dikkat edilmediği gibi bağlantısızlıktan dolayı öğrencilerin “dün, bugün, gelecek” bağlantısını kurmakta zorluk çekmelerine sebep olacaktır.

⁸⁷ VURAL, A.g.e., s.191.

2.4. Yeni (2004) İlköğretim Sosyal Bilgiler Programında Tarih Üniteleri ve Amaçları

2.4.1. İlköğretim 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Tarih Üniteleri ve Amaçları

M.E.B. T.T.K.B. tarafından oluşturulan İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı ve Klavuzu'nda (4-5. Sınıflar) yer alan 4. sınıf üniteleri içerisinde Tarih ünitesi olarak adlandırabileceğimiz ünite “Geçmişimi Öğreniyorum” ünitesidir. Ünite aynı zamanda “Kültür ve Miras” öğrenme alanı içerisinde yer almaktadır. “Geçmişimi Öğreniyorum” ünitesinin konuları

-“Aile Tarihi Yazıyoruz.”

-“Kültürümüz”

-“Şenliğe Gidiyoruz”

-“Cumhuriyete Nasıl Kavuştuk?”⁸⁸

ÜNİTENİN KAZANIMLARI

Bu ünitenin sonunda öğrenciler;

1. Sözlü tarih yöntemi kullanarak ve nesnelere dayanarak aile tarihi oluşturur.
2. Ailesi ve çevresindeki milli kültürü yansıtan öğeleri fark eder.
3. Tarihte Türklerin yaygın olarak oynadığı oyunlardan günümüzde de devam edenlere örnek verir.
4. Kültür öğelerinin geçmişten bugüne değişerek taşındığına ilişkin yakın çevresinden kanıtlar gösterir.
5. Yaşanmış olaylardan ve görsel materyallerden yola çıkarak, Milli Mücadele süresince yakın çevresini ve Türkiye’yi betimler.
6. Milli Mücadelenin kazanılmasında ve Cumhuriyetin ilanında Atatürk’ün rolünü fark eder⁸⁹.

⁸⁸ MEB, *İlköğretim Sosyal Bilgiler 4. Sınıf Ders Kitabı*, İstanbul, 2005, s. 33.

⁸⁹ MEB, *İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı ve Klavuzu*, Ankara, 2005, s. 15.

2.4.2. İlköğretim 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Tarih Üniteleri ve Amaçları

5. Sınıf Ders Kitabında Tarih ünitesi olarak adlandırabileceğimiz 2. ünite “Adım, Adım Türkiye” ünitesidir. Üniteye yer alan konular “Ah güzel İstanbul”, “Bölge oyunu”, “Türkülerimiz”, “Şehirlerin Hatırlattıkları”, “Hünerli Eller”, “Kültürel Zenginliklerimiz”, “Türk İnkılabı ve Atatürk” konularını kapsamaktadır⁹⁰.

ÜNİTENİN KAZANIMLARI

Bu ünitenin sonunda öğrenciler;

1. Çevresindeki ve ülkemizin çeşitli yerlerindeki doğal varlıklar ile tarihi mekânları, nesneleri ve yapıtları tanır.
2. Ülkemizin çeşitli yerlerindeki kültürel özelliklere örnek verir.
3. Ülkemizin çeşitli yerleri ile kendi çevresinin kültürel özelliklerini benzerlikler ve farklılıklar açısından karşılaştırır.
4. Kültürel öğelerin, insanların bir arada yaşamasındaki önemini açıklar.
5. Kanıt kullanarak Atatürk inkılaplarının öncesi ile sonrasındaki günlük yaşamı karşılaştırır.
6. Atatürk inkılaplarıyla ilkelerini ilişkilendirir.

Görüldüğü üzere yeni programda konulara yer verilmemiş bunun yerine Etkinlik örnekleri verilmiştir.

Öğrenme alanları 4. Sınıftan 8. Sınıfa kadar devam etmektedir. Bir ünite bir ya da birden fazla öğrenme alanını içerebilir. 4. sınıfta “Zaman, Süreklilik ve Değişim” öğrenme alanı diğer öğrenme alanları içinde düşünülmekle birlikte özellikle “Kendimi Tanıyorum” “Geçmişimi Öğreniyorum” ve “İyi ki Var” ünitelerinde kazanım olarak ifade edildi. Aynı şekilde 5. sınıfta da diğer öğrenme alanları içinde düşünülmüş, “Zaman, Süreklilik ve Değişim” öğrenme alanı özellikle “Adım Adım Türkiye” ve Gerçekleşen Düşler” ünitelerinde kazanım olarak yer almıştır⁹¹.

⁹⁰ MEB, *İlköğretim 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı*, Ankara, 2005, s.35.

⁹¹ MEB, *İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzu*, Ankara, 2005, s.30, 95.

2.5. Eski (1998) İlköğretim Sosyal Bilgiler Programı ve Ders Kitaplarıyla Yeni (2004) İlköğretim Sosyal Bilgiler Program ve Ders Kitaplarında Tarih Konularının Mukayesesi

Yapılan araştırma sırasında 6. ve 7. sınıf Sosyal Bilgiler yeni ders kitaplarının 2005-2006 öğretim yılında uygulamaya yetiştirmemiş olmasından dolayı araştırmamızda 4. ve 5. Sınıflar Sosyal Bilgiler Program ve ders kitapları mukayese edilmeye çalışılacaktır.

Tarih eğitimi mi? Tarih öğretimi mi? Herhalde, eğitimi destekleme amacıyla bir tarih öğretimi... Bu nedenle de eskiden beri eğitim ve öğretim programlarına tarih sahaları da katılmış; tarih dersi, tarih kitapları okul programlarında her düzeyde yer almıştır⁹².

Ancak 1998 İlköğretim Sosyal Bilgiler programı ve ders kitapları da dahil olmak üzere birçok hata ve eksikliklerin olduğu açıkça görülmektedir.

Özbaran, İlkokul ders kitaplarında, özellikle de 4. ve 5. sınıf Sosyal Bilgiler kitaplarında karşılaştığı (2004 öncesi) bilgilerin adeta şokunu yaşayan Leyla Bilici'den aldığı şekliyle, çocuğa doğallığı unutturularak ona var olma izni verilmeden ezberletilmeye çalışılan şeylerin “şablonlar”ın eleştirisini yapıyor yeniden düşünülmesi gereken hususları sergiliyor; düşündürüyor, sözcükleriyle acı veriyor, üzüntü yaratıyor; çok genç beyinlerin nasıl, bilinçsizce, doldurulduğunu açıklarken, bu uygulamalar sonucu olarak da kişinin sağlıksız bir aile ve kesin kuralcı bir toplum içinde büyümesiyle sürekli “ana baba egosu” durumu ile ya da gelişmesi durmuş, baskı altında “iç çocuk” durumu ile yaşamını sürdürdüğünü vurgulamaya çalışıyor. Çocukların önüne konan “Sosyal Bilgiler” dersinin, içinde yaşanan zaman ve mekansal yapıların, toplumsal kurumların fark ettirilerek kavranması ve onlarla çocuk arasında ilişki sağlanması halinde işe yarayabileceğinden söz etmektedir⁹³.

Böyle bir durum ülkemizde ne yazık ki, öğrencilerin tarih derslerinde genel olarak başarısız olmasına, tarihten kaçmaya çalışmasına, hatta zaman zaman nefret etme durumuna gelmesine neden olmuştur. Nitekim Kamile Ün Açıkgoz'un 1993 yılında eğitim programları ve öğretim dersleri gören öğrencileriyle ilgili olarak yaptığı bir çalışmada, öğrencilerin en

⁹² Necdet SAKAOĞLU, “İlkokul Tarih Programları ve Ders Kitapları”, *Tarih Öğretimi ve Ders Kitapları*, İzmir, 1998, s. 143.

⁹³ Salih ÖZBARAN, *Tarih, Tarihçi ve Toplum*, İstanbul, 1997, s. 162.

başarısız derslerinin tarih olarak ortaya çıktığını belirtmiş; tarihin ezbercilikle bezenmiş, yararına inanılmayan, sıkıcı ders olduğu için öğrencilerin motive edilmediklerini bildirmiştir. Değiştirilemezliğin, öğrenci önündeki büyük engel olarak belirdiğini öğrencilerin öğrenmeye olan ihtiyaçlarının ortaya çıktığını; model alma, pekiştirme, yeterlilik geliştirme ve öğrenci ilgisi gibi cevherlerin tarih öğretiminde işlevsiz kaldıklarını saptamıştır⁹⁴.

Özellikle ilköğretim 4. ve 5. sınıf çocuğu için yani yaklaşık 10-11 yaş seviyesindeki çocukların bu yaşta bu kadar ayrıntılı, zaman zaman bağlantısız, zor kavramlar ve bu kavramlar arasındaki karmaşa nedeniyle tarih derslerinde başarıya gidecek yolu bulamama veya karşılaştığı her konuyu anlamasa da ezber yapma yoluna gitmesi öğrencinin ilerleyen yıllarda artık ezber yapmaktan da sıkılmasına ve bu derse karşı özellikle çekimser kalmasına neden olmuştur. 1998 programı ve ders kitaplarında da bu sorunlar tarih dersi ve konularında sürekli yaşanmıştır. Hele bu durumda öğretmen de derse önceden plan ve hazırlık yapmamış, değişik yöntem ve stratejiler belirlememiş ve öğrencilerin zaman zaman dikkatlerini derse çekecek uyarıcılar saptamamışsa bu durumda işlenecek tarih dersinden kesinlikle olumlu bir sonuç alınamayacaktır.

Ertürk'ün ifadesine göre, çocuğun ilk ve orta öğretimde diğer dersler arasında tarihten neler öğrenmesi, neler kazanması, ne tür bir bilgi kümesi ile karşılaşması, bu bilginin- özellikle orta öğretimde-kendi çevresinden yola çıkarak, suya atılan taş örneği gibi genişleyen halkalarla tüm dünyayı içine alarak, dünya sorunlarıyla ilgili olmasını sağlayacak çağdaş bilginin oluşumuna malzeme teşkil etmesi, çok önemli bütüncül bir sorunsalın parçalarıdır. Çağdaş, laik, demokrat bir kişilik oluşumunda tarih dersi, ortaokullarındaki okullaşma oranının hâlâ yüzde ellilerde gezindiği bir ülkede ne tür bir işlev görebilir, hangi sorunların çözümüne katkıda bulunabilir? Ders kitapları nasıl bir araç rolü oynamıştır, oynamaktadır, oynamalıdır? Bu tip sorular Türkiye'nin içinde bulunduğu en önemli sorunlardır; eğitimde sistemsizlik meselesinin kangrenleşmeye yüz tutmuş haline ışık tutmada etkili olabileceklerdir⁹⁵.

Yine bir başka husus, ilköğretim birinci kademe ders kitaplarından başlayarak, liseye dek olan tüm eğitim basamaklarında kullanılan tarih kitaplarının “biz” merkezli ve duygusal

⁹⁴ Kamile Ün AÇIKGÖZ, “Tarih Derslerinde Öğrencileri Güdüleme Stratejileri”, *TDDK, Tarih Öğretimi ve Ders Kitapları*, İstanbul, 1995, s. 313.

⁹⁵ ERTÜRK, *A.g.e.*, s. 244.

bir söylem ile sürekli Türklerin haklılığı, mükemmelliği temasını işlediği; başarısızlıkları çeşitli mazeretlerle mazur göstermeye çalıştığı; verilere dayanmayan büyük genellemelere gittiği; akademik alanda üretilen yeni yaklaşım ve bilgileri içermediği; ezberin kaçınılmaz olduğu ve bilginin yoğun bir içeriğe sahip olduğu çeşitli bilim adamları, tarihçiler ve eğitimcilerin dile getirdiği⁹⁶ eski program ve ders kitaplarının ortak sorunları olarak karşımıza çıkmaktadır.

İlkokul çocuklarının önüne Edirne'den Van'a kadar tek tarih ya da içerikleri aynı pek çok tarih kitaplarının konması da her halde önemli bir yanlışlıktır. Tarih konularının tek tip ders kitaplarında toplanması yerine, Bakanlığın kabul ettiği düzeylerde ve içeriklerde, tarihsel öykülerin, yerel tarih konularının yer aldığı küçük kitapçıkların sayıları çoğaltılmalı ve her yörede bunlardan muayyen sayıda ve yöre ile uyumlu olanların seçilip okutulmasına izin verilmelidir. Neticede, bunların tümünün veya her birinin, ulusal tarih bilincini, barışı, hoşgörüyü, ülke ve ulus bütünlüğünü demokrasiyi işleyen öğelerle örülmüş olmaları önemlidir⁹⁷.

Tüm bu yaklaşımların ötesinde geçmişte var olan ülkelerin sınırları içerisinde yöneticilerden başka insanlar yaşamıyormuş hissini uyandıracak kadar tek boyutlu bir padişah/sultan, sadrazam tarihi; geçmişte yaşamış insanların tek ve biricik işinin savaşmak olduğu izlenimini veren ve savaş kültürünü kutsayan bir savaşlar dizgesi haline dönüştürülmüş müfredat, “geçmiş” ve “tarih” adı altında öğrencilerin karşısına çıkartılmaktadır. Bu çerçevede tarih eğitimi, yaşam içerisinde neden gerekli olduğu ve nerede kullanılacağına ilişkin doyurucu gerekçelerin bulunmakta güçlük çekildiği bir bilgi yığını niteliğindedir. Siyasal olayları birbirinden nedensellik boyutunda kopuk kronolojik bir dizi halinde sunan, çağdaş dünyada olup bitenleri bir kenara iten Türk filmlerinde ve “talk-show” programlarında ezber ile ilintili esprilerin ilham kaynağı olan bir yapıya dönüşmüştür tarih dersleri⁹⁸.

Tarih ders kitaplarımızın belki en ciddi pedagojik yanlışlığı kronoloji izlemesidir. Bu, başlı başına bir belletme dayatmasıdır. Çocuğun, zevk alarak tarih olaylarını kendi hayal ve

⁹⁶ Yücel KABAPINAR, “Bir Öğretim Materyali Olarak Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Ders Kitapları”, *Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi*, Ankara, 2003, s. 327.

⁹⁷ SAKAOĞLU, “A.g.m.”, s. 150.

⁹⁸ KABAPINAR, “A.g.m.”, s. 330.

algılama dünyasında istediği yere oturtması, bu yüzden mümkün değildir. Örneğin, ilkokul çocuklarından, zaman şeridi üzerinde uzun bir geçmişi algılamaları dahası İlk Çağ, Orta Çağ, Yeni Çağ'ı başlama ve bitişleri ile kavramaları (!) istenir. Böylece çocukların, zaman algılama doğrallıkları berbat edilir. Hatta çağların başlaması ve bitişinin birer süreç değil, bir anlık olaylarla dakikası dakikasına olduğu sanısına kapılmalarına sebebiyet verilir⁹⁹.

Yine tarih programlarımız ve ders kitaplarımızdaki önemli bir sorun da kavramlar bakımından yaşanmıştır. Özellikle öğrencinin hazır bulunuşluluk düzeyine uygun olmayan ve ders kitaplarında da yeterince örnek verilerek açıklanmayan kavramlar zaten konuyu anlamakta, anlamlandırmakta zorluk çeken öğrencinin daha da karamsar hale gelmesine neden olmaktadır. Bu bakımdan kavramlar verilirken öğrencilerin yaş durumu, hazır bulunuşluluk düzeyi, algılama düzeyi göz önünde bulundurulmalı, somuttan soyuta, basitten karmaşığa, yakından uzağa ilkeleri esas alınarak verilmelidir. Ne yazık ki 1998 ve önceki programlar bu açıdan yeterli olamamış öğrenciler sürekli bir kavram karmaşası içerisinde kalmışlardır.

Yine bağlantılı olarak Köstüklü, Tarih öğretimini etkileyen en önemli sorunlardan birinin de kavram zenginliği ve fakirliği olduğunu belirtmektedir¹⁰⁰.

Bir ders kitabında geçen sözcük ve kavram sayısı da önemlidir. Konuların anlatımında ve kavramların açıklanmasında sözcüklerin yerli yerinde olması, anlatımı zenginleştirmesi ve kolaylaştırması gerekmektedir. Bu şekilde öğrencinin düşünce alanı genişleyecek, konuyu daha iyi anlaması ve algılaması sağlanacaktır. Ancak bu durumda da tarih kitaplarında ve konularında yetersizlikler olduğu görülmektedir.

Kısaca Türk eğitim sisteminde ders kitapları birer araç olmaktan çıkmış; tüm eğitim-öğretim süreçlerini belirleyen, satır satır tüm bilgi ve yorumların değişmez doğrular olarak algılandığı bir niteliğe bürünmüştür. Ders kitaplarındaki bilgiler, sosyal olayların sunulmasında bir dizi doğru davranış kalıplarının öğüt niteliğinde sunulmasından ibaret olduğunu; tarihsel olayların sunumunda yüzeysel bilgi ile birlikte aceleci genellemelerin yapıldığını, ulusal bilinç verilmeye çalışılır iken abartı ve duygusal temelli değerlendirmelere yer verildiğini göstermektedir.

⁹⁹ SAKAOĞLU, A.g.e., s. 149.

¹⁰⁰ KÖSTÜKLÜ, A.g.e., s. 198.

Oysa modern dünyadaki ders kitabı kavramı ülkemizde algılanandan çok öte bir boyut kazanmıştır. Ders kitabı artık sadece bilgi sunan ve bunları etkinlikler ile ilişkilendirerek öğretim ortamlarına içerik ve derinlik sağlayan bir nitelik kazanmıştır¹⁰¹. Avrupa’da neredeyse yüzyıla yakın bir zamandır bu değişim ortaya çıkmıştır¹⁰². Ancak Türkiye’de bu oluşum ancak 2004 Öğretim Programları ve ders kitaplarıyla sağlanmaya çalışılacaktır.

Nitekim milyonlarca öğrencinin, dünya ölçeğinde düşünüldüğünde milyarlarca çocuğun okumak, zorla okumak, çoğu zaman ezberlemek zorunda kaldıkları tek tip tarih kitaplarının ve öğretmenlerle birlikte izlemekte yükümlü oldukları müfredat programlarının geri kalmışlığı, dünyadan kopukluğu, kimi zaman şovenliği ve düşmanlığı körüklemesi üzülen bir durumdur. Bu sorunların üstüne gitmek zorunlu ve kaçınılmaz görünmektedir¹⁰³.

2.5.1. Eski (1998) Sosyal Bilgiler Program ve Ders Kitaplarında 4. Sınıf Tarih Konularının Değerlendirilmesi

Konuya biraz daha yakından bakılacak olursa 1998 ve o güne kadar hazırlanan ders kitaplarında en çok araştırmacı (Neden-Nasıl) Tarih Yazıcılığının benimsendiği görülecektir.

Çünkü zamanımızdaki ilmi tarih, Neden-Nasıl yöntemle yazılan tarihtir¹⁰⁴.

Neden Nasıl tarih yazımında olaylar olduğu gibi nakledilmekle kalmaz, izah ve tahlil yapılarak gerçeklere ulaşılır. Yer-zaman, sebep ve sonuç ilişkileri üzerinde durularak tarihi olaylar aydınlatılmaya çalışılır.

Bu şekilde Türk Tarihinin araştırılması sonucu ortaya çıkan ve genel geçerlilik kazanmış bütün bilgiler ilköğretim 4. sınıftan başlamak üzere ders kitaplarına yerleştirilmiştir.

Bu konular zaman zaman bağlantısız, zaman zaman kronolojiye ters düşecek şekilde de verilmiştir. Mesela elimizde bulunan Erol Ünal Karabıyık-Figen Tiryaki’ye ait ilköğretim Sosyal Bilgiler 4. sınıf ders kitabındaki Tarih ünitesine baktığımızda (4. ünite) tarihinin konusu, tarih öğrenmenin gerekliliği, tarihte zaman, takvim ve çeşitleri, Tarihin başlangıcı ve çağlar konularıyla başlangıcı ve çağlar konularında 4. sınıf çocuğun yaşına ve hazır

¹⁰¹ KABAPINAR, “A.g.m.”, s. 330.

¹⁰² ERTÜRK, *A.g.e.*, s. 244.

¹⁰³ ÖZBARAN, *A.g.e.*, s. 181.

¹⁰⁴ Ekrem MEMİŞ, *Tarih Metodolojisi*, Konya 1995, s.46.

bulunuşluluk seviyesine uygun olmayan ayrıntı ve açıklamalara yer verilmiştir. Biraz daha genel anlamda, örnekler verilerek yapılan açıklamalar daha etkili olabilirdi. Yine konularla birlikte sunulan resimlerinde yeterli derecede konularla alakalı ve açıklayıcı olmadığı görülmektedir.

Çocuk için o yaşta çok da önemli olmayacak, tarih öncesi çağlar üzerinde yapılan açıklamalar, çocuğun beklenti ve ihtiyaçlarından çok uzak olarak fazla ayrıntılı bir biçimde ele alınmış, birçok özellik, kavram ve yer ismi burada öğrenciye ezberletilmeye çalışılmıştır.

Bu konuların devamında, küreselleşen dünya şartlarının dışında hareket edilmiş, dünya milletlerinden, bilimsel gelişmelerden, ortak miras ürünlerinden vb. bahsedilmeden doğrudan Türk Tarihine girilmiş ve Türklerin ilk yurdu olan Orta Asya'nın kuru kuruya bir tanımı verilmiştir. Haritada açık ve anlaşılır olmasına rağmen renkler biraz daha canlı ve hareketli olabilirdi. Yani haritada Türklerin Ana Yurdu açık ve canlı bir renk içinde verilebilirdi. İlk Türk Devletleriyle başlayan siyasi tarih konuları yine çok seri bir şekilde çeşitli savaşlar ve bu savaşların sebep ve sonuçları, diğer komşu devletlerle olan ilişkiler üzerinde yoğunlaşmış ve sonuçta bu devletlerle ilgili, öğrencinin o yaşta ilgi alanlarıyla pek de alakası olmayan siyasi ve askeri tarih konuları mecburen öğretilmeye çalışılmıştır.

Bu düşüncüyü destekleyen Köstüklü'nün eserinde belirtildiğine göre R.N. Hallam'ın vardığı sonuçlar şu şekilde belirtilmektedir. Birçok çocuğun somut işlemler aşamasına geçişi 11 yaş civarında gerçekleşmektedir. Buna göre, ilkokulun (İlköğretim I. Kademe) yüksek sınıflarındaki çoğu öğrenciler tarihsel düşüncede hala olayları sistematik olarak birbirlerine bağlayamadığı; çoğu ortaokul (ilköğretim 2. Kademe) öğrencisi de somut bilgiyi bağlantı kurup kendi içinde düzenleyebildiği halde, soyut kavramları anlamaktan henüz uzak oldukları devrededir. Hallam'ın bu bulguları; "Gençlerin tarih anlayışında Soyut Kavramlarla Düşünme Kapasitesi" adlı araştırmasında bu tür bir kapasitenin 15 yaştan önce genellikle pek az gelişmiş olduğunu söyleyen S.K. Stones tarafından da desteklenmiştir¹⁰⁵.

Köstüklü devamında Hallam'ın iddiasına göre, "Düşünme becerilerinin tarih öğreniminde nispeten geç gelişmesinin bizi şaşırtmaması gerektiğini belirtmektedir. Olayların, çocukların o andaki dünyalarına fazla uzak olmakta kalmadığını, çocukları birçok

¹⁰⁵ KÖSTÜKLÜ, *A.g.e.*, s.194.

zeki yetişkinin dahi aklını karıştıracak farazi düzende etkiler ve ahlaki ikilemlerle karşı karşıya bıraktığını vurgulamaktadır”.

14 yaşın altındaki çocuklara biçimde fazla soyut olan tarih öğretilmemeli, tarih dersi programları öyle düzenlenmelidir ki daha küçük yaştaki çocuklar ilk çağların daha az detaylı tarihini öğrenirken önemli ancak karmaşık konular içeren yakın tarih öğrencilere daha olgun bir düzeyde mantık yürütebilecek halde verilebilir. Öğrencinin 10-11 yaşlarına tekabül eden ilköğretim I. Kademe (4-5. sınıf) tarih konuları; fazla soyut kavramların yer aldığı yakın tarih, konularının dışında, daha ziyade basit, temel, somut tarih bilgilerinin verildiği eski ve kısmen orta çağlara ait konular olmalıdır. Sınıflar ve yaş ilerledikçe yakın çağın karmaşık ve soyut konularına doğru artan bir yoğunlukta müfredat oluşturulmalıdır¹⁰⁶.

Yine Sosyal Bilgiler öğretiminde kavramların kazandırılması sırasında, öğrencilere kavramla ilgili bol örnek verilmesi, kavramların mümkün olduğunca görsel materyallerle desteklenmesi, kavramın öğrenilmesini kolaylaştırır. Ancak yine de öğrencilerden devlet, güç, bağımsızlık vb. soyut kavramları 4. ve 5. sınıfta tam anlamıyla kavramalarını beklememek gerekir. Bu kavramlar örnekleri zenginleştikçe ve öğrencilerin soyut düşünme yetenekleri geliştikçe daha anlamlı hale gelir¹⁰⁷.

Kültür ve uygarlık konularında anlatımda her ne kadar sorun görünmüyorsa da açıklamalar yetersiz kalmıştır. Mesela Göktürkler’in ve Hunlar’ın Gök Tanrı’ya inandıkları belirtilirken bu dinin özellikleri üzerinde fazlaca durulmamış, yine Uygurların inanışları açıklanırken Gök Tanrı dini yanında Buda ve Mani dinlerini de benimsedikleri belirtilmiş ancak bu dinler hakkında hiçbir açıklama yapılmamıştır.

Yine Türk milletinin tarihteki yeri konusunda “Türk Milleti” tarih boyunca dünya uygarlığının gelişmesine katkıda bulunmuş ve her zaman insanlığa hizmet etmiştir.” cümlesine yer verilmiş ancak bu katkı ve hizmetlerden hiç söz edilmemiştir.

“Türklerin İlk Yurdu ve İlk Türk Devletleri” konularından sonra kronolojiye aykırı olarak “İlkçağ’da Anadolu Uygarlıkları” konularına geçilmiştir.

Şimşek’in de belirttiği gibi, zamanın anlaşılması, tarih çalışmalarının esasını oluşturur. Çünkü tarih, geçmişi içerir ve konular daha çok olayların ardışıklığına odaklandığından ya da

¹⁰⁶ KÖSTÜKLÜ, A.g.e., s. 195.

¹⁰⁷ ERDEN, A.g.e., s. 50.

uzun dönemli akımlar olduğundan çocukların tarihin içeriğini algılayabilmeleri ve bunu “şimdi”ye ilişkin sorunların çözümünde kullanabilmeleri için zamanı anlamaları gerekir¹⁰⁸.

Bu bakımdan çocukların konuları kafalarında uygun zemine oturtabilmeleri, zaten bu açıdan olgunlaşmamış seviyede bulunmaları da göz önünde bulundurularak konuların kronolojik sıraya göre verilmesi daha uygun olacaktır.

Araştırmalarda özellikle küçük çocukların zaman kavramını algılamakta ve kafalarında net bir şekilde yerleştirmekte zorluk çektiklerini göstermektedir. Bu zaten bilinen ve araştırmalarda da ispatlanmış olan gerçeğin ne yazık ki tarih ders kitapları yazarları tarafından göz ardı edildiği görülmektedir. Aynı şekilde, konuların belli bir mantık çerçevesinde sunulamaması, bir başka ilişki kurmayı engelleyici durumdur ki çocuk okur; ama, konular arasında bağlantı kuramayacağı için tarihi süreklilik arz eden bir bütün olarak göremez¹⁰⁹.

Bu bakımdan kronolojiye dikkat etmek, çocuğun öğrenmesini kolaylaştıracak ve konular arası bağlantı daha kolay sağlanacaktır.

“Anadolu Uygarlıkları ve Çevre Uygarlıkların Anadolu’ya Etkisi” konuları da 4. Sınıf öğrencisi için fazla ayrıntılı olarak verilmiş, haritalar, yine etkileyici olmaktan uzak hazırlanmıştır.

Değerlendirme ise sadece ünitenin sonunda yer almış, bölümlerin sonlarında test, eşleştirme, doğru yanlış, klasik vb. sorulara yer verilmemiştir. Aralarda bu tarz sorulara yer verilmesi öğrenilenlerin değerlendirilmesi ve daha kesin sonuçlar alınması açısından daha doğru olurdu.

2.5.2. Yeni (2004) Sosyal Bilgiler Program ve Ders Kitaplarında 4. Sınıf Tarih Konularının Değerlendirilmesi

Yeni İlköğretim Sosyal Bilgiler 4. Sınıf Ders kitabında ise doğrudan tarihle ilgili olan ünite 2. ünite “Geçmişimi Öğreniyorum”dur¹¹⁰.

Burada yer alan konular, “Aile Tarihi Yazıyoruz”, “Kültürümüz”, “Şenliğe Gidiyoruz”, “Cumhuriyete Nasıl kavuştuk?” konularıdır. Ünitenin başında, öğrencilere bu

¹⁰⁸ ŞİMŞEK, “A.g.m.”, s. 3.

¹⁰⁹ Necdet HAYTA, Gülin KARABAĞ, “Tarih Ders Kitapları Nasıl Analiz Edilmelidir?”, *Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu*, (Tarih 9-12) Ankara, 2003 (Nobel Yayınları) s. 49-50.

¹¹⁰ MEB, *İlköğretim Sosyal Bilgiler 4 Ders Kitabı*, İstanbul, 2005, s.33.

üniteden öğrenecekleri, maddeler halinde sunularak, konularda nelere dikkat etmeleri konusunda ip uçları verilmiştir.

Tarih konularının verilmesine sözlü tarih yöntemi uygulamasıyla başlanmış, öğrencinin kendi ailesinden yola çıkılarak tarihin ne olduğu ne işe yaradığı ve gerekliliği anlatılmaya çalışılmıştır.

Sözlü tarih söz kadar eski. Farklı, ama sözlü gelenek kadar eski üniversitelere akademik bir yöntem olarak girmesi, putları yıkıp tarihçinin geleneksel araştırma alanını genişletmesi ve belli bir akademik saygınlık kazanması ise İkinci Dünya Savaşı sonrasına rastlıyor. Sözlü tarih bir yandan araştırma yapan tarihçinin kullanabileceği bir yöntem, diğer yandan, ikincil olarak bu tür araştırmaların yarattığı bir tarih yazım biçimidir (historiography). Bir yöntem olarak da sözlü tarih, yaşayan kişilerin, kendi geçmişleriyle ilgili belleklerinin, toplumsal olayların, tanıdıkları kişilere dair anlatımlarının ve genel olarak anılarının mülakat yoluyla kayda geçirilmesidir¹¹¹.

Bu konuda 2004-Yeni İlköğretim Sosyal Bilgiler Programında da yeteri derecede açıklamalara yer verilmiştir.

Bunlar arasında, sözlü tarihin tanımı şöyle yapılmıştır:

Sözlü tarih, bugünü iyi anlayabilmek ve geleceği yönlendirebilmek için geçmiş yorumlamaya yönelik bir katkıdır. Sözlü tarih, belirli bir konu etrafında, o konuyla ilgili kişilerle yapılan ve kaydedilen uzun söyleşiler sonucu ortaya çıkan bilgileri, belirli bir sistem içerisinde değerlendirerek incelemektedir. Sözlü tarihin özünü bir konu çerçevesinde belirlediğimiz kaynak kişilerle yapılan uzun söyleşiler oluşturmaktadır. Bu açıklamanın sonucundan çıkardığımız; sözlü tarihin insanlar etrafında kurulmuş bir tarih türü olduğudur. Sözlü tarihin içine hayatı sokar, kapsamını genişletir. Kahramanlarını sadece devlet büyükleri arasında değil, o ana kadar bilinmeyen insanlar arasından da seçer.

Sözlü tarih öğretiminin faydaları, sözlü çalışmaları belli bir olay ve döneme dair kişisel tanıklık ve yaşantıların belleğin derinliklerinden çıkarıp değerlendirmesi yoluyla toplumların tarihlerinin inşasına katkıda bulunur. Bunların derlenmesi sözlü olmayan tarihin saptayamayacağı bilgilere ulaşılmasını sağlar. Her türden insani ilişkilerin, ev içi hayatların,

¹¹¹ Semra SOMERSON, “Sözlü Tarih, Araştırmacılık ve Tarih Yazımına Katılım”, *Tarih Öğretimi ve Ders Kitapları*, (Yay. Haz. Salih ÖZBARAN), İstanbul, 1995, s. 368.

mesleki pratikle üretim tekniklerinin, değerlerin, küçük yerleşim yerlerindeki değişimlerin, gündelik yaşamın tarihi gibi tarih kitaplarında yer almayan konuların açığa çıkmasını sağlar. Bu anlamıyla sözlü tarih mevcut bilgi birikimini zenginleştirici bir işlev yüklenir.

Sözlü tarih öğretmen ve öğrencileri birlikte çalışmaya teşvik eder. Tarihi topluluğun içine ve dışına taşır. Toplumsal sınıflar ve nesiller arasında bağlantıyı, dolayısıyla anlayışı sağlar. Ortak anlamları ortaya çıkararak tarihçiye ve başka insanlara bir mekana ya da zamana ilişkin aidiyet duygusu kazandırabilir.

Sözlü tarih grup projeleri eğitiminde egemen olan rekabet ortamının yerine, bir entelektüel dayanışma ruhu getirir. Tek başına okumak, sınavlar ve öğretmenin anlatıcı, öğrencinin ise dinleyici konumunda olduğu dersler artık yerini hep birlikte yürütülen tarih araştırmalarına bırakmaktadır. Ortak araştırma, öğretmenleri ve öğrencileri samimi bir iletişime daha fazla şans tanıyan, daha yakın, daha az hiyerarşik bir ilişkiye sokar. Dayanımları karşılıklı olur. Bu projeler vasıtasıyla öğretmenler ve öğrenciler toplumdaki yerlerinin daha doğrudan farkına varabilirler. Görüşme yaptıkları kişilerin yaşantılarına girerek farklı değerleri daha iyi anlarlar. Kısaca öğrenciler bireysel olsun grup projeleriyle olsun sözlü tarih aktivitelerine katıldıklarında işbirlikçi bir öğrenme gerçekleştirirler.

Öğrenciler sözlü tarih projesi yapmaya başladıklarında sonuç olarak birer tarihçi olurlar ve eleştirel düşünce kapasitelerini geliştirirler. Sözlü tarih projeleri aynı zamanda, aileleri ve öğrenci gruplarını sınıfta bir araya getirme potansiyeline sahiptir.

Son olarak, sözlü tarih; öğrencileri, dünyayı diğer insanların gözleriyle görmeye teşvik ederek onların empati kazanmalarını sağlar. Geçmiş ancak biz onu yaşatmaya devam edersek var olur, Sözlü tarih bunu başarabilmek için mükemmel bir araçtır.

Sözlü Tarih Etkinliklerinin Öğrencilere Kazandırdığı beceriler;

1. Dinlenme 2. Gözlem 3. Soru sorma 4. Bilgiyi düzenleme 5. Olguyu düşünceden ayırma 6. İlgisiz bilgi arasında ilgili bilgiyi bulma 7. Kendilerinden önceki kuşakları daha iyi anlama ve takdir etme 8. Değişim ve sürekliliği algılama

Sözlü tarih etkinliklerinin öğrencilere kazandırdığı bu beceriler etkinliğin başlaması ve sonuçlanması arasında basamak basamak elde edilir¹¹².

¹¹² M.E.B., *İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzu (4-5. Sınıflar)*, Ankara, 2005, s. 150-152.

Görüldüğü üzere, 2004 İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretim Programında tarih öğretimine ait bilgi, beceri ve değerlerin ele alınışına bakıldığında bunların 1998 programında olduğu gibi tamamen tarih içeriğinin öğretilmesini ele alan kazanımlarla değil, başka konulara ilişkin kazanımların kullanmasının planlanmış olduğu görülmüştür. Yani, diğer bir deyişle yeni programda tarih, bir öğretim alanı (disiplin) olarak değil, sosyal hayata ilişkin problemlerin çözümünü destekleyen bir araç olarak yer almıştır¹¹³.

Bu çerçeveden bakıldığında 2004 Yeni İlköğretim programının hazırlamasında Batılı ülkelerdekine ve bunlar arasından da en çok İngiliz ders kitaplarına benzer bir yol izlendiği dikkati çekmektedir. Bu bağlamda Amerikan ders kitapları hakkında bilgi veren Erpulat'ın belirttiğine göre, “modern Amerikan sisteminde, tarih eğitimi anaokulundan lisenin sonuna kadar belirli bir plan içinde yürütülmektedir. Bu eğitimde, çocukların kendi çevrelerinden başlayarak günümüzün modern dünyasını anlamaya kadar varan geniş bir plan izlenmektedir. Bu planda özellikle gereksiz tekrarlardan kaçınılarak, her seviyedeki tarih eğitiminin önceki senelerin bir devamı ve gelecek senelerin temeli niteliğinde olmasına özen gösterilmiştir. Tarih eğitiminin kapladığı geniş alan göz önünde bulundurularak, öğrencilere geçmişle günümüzü bağlamada ve geleceği aydınlatmada yardımcı olacak tarihsel konular, dönemler ya da kişiler üzerinde yoğunlaşan bir sunum yapılmaktadır. Tüm tarihsel gelişimi aktarmak amacıyla bilgi bombardımanı yapmaktan özenle kaçınılmıştır”¹¹⁴.

Ders kitapları prensiplerini her eyalet kendi belirlemekte ve öğretmenler kitap seçiminde özgür davranabilmektedir. Kitaplar başvuru kaynağı şeklinde dizayn edilmiş olup oldukça geniş kapsamlıdır. (yaklaşık 700 Sayfa) Kitaplar 1. hamur kağıda, renkli ve ciltli olarak basılmaktadır. Çeşitli etkinlikler, oyunlar, sorular ve bol resim bulunmaktadır. Örneğin, 827 sayfalık bir tarih ders kitabında 435 adet fotoğraf, 115 harita, 39 çizim ve grafik, 12 harita bulunmaktadır. Kimi ders kitaplarında ise, Amerikan anayasasına, bildirgelere, başkanların yaptıkları tarihi konuşmalardan örneklere, önemli tarihsel olaylarla ilgili dökümanlara, gazetelerden alıntılara yer verilerek öğrencilerin bu metinleri okuyarak tarihe tanıklık etmeleri amaçlanmıştır¹¹⁵.

¹¹³ ŞİMŞEK, “A.g.m.”, s. 11-9.

¹¹⁴ Didem Erel ERPULAT, “Tarih Ders Kitaplarında Tarih Bilinci: ABD Modeli Tarih Öğretimi ve Ders Kitapları”, *Tarih Öğretimi ve ders Kitapları*, (Yay. Haz Salih Özbaran), İstanbul, 1995, s. 260.

¹¹⁵ Ş.Gülin KARABAĞ, “Çeşitli Ülkelerde Tarih Ders Kitapları: Uluslararası Bir Bakış”, *Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu*, Ankara, 2003, s. 166.

Bunun yanında İngiliz tarih ders kitaplarında da benzer özellikler görülür. İngiltere'deki hemen bütün ders kitaplarını ortak yönü öğrenciyi düşünmeye ve araştırmaya sevk edici ve dersin içine çekecek şekilde hazırlanmış olmasıdır. Bu cümleden olmak üzere, ders kitaplarında yer alan bir konunun sunuluş şekil ve metoduna bakıldığında, o konunun 3 bölüm şeklinde tanzim edildiği söylenebilir. Bunları; a- Kanunun ana hatlarıyla anlatıldığı metin kısmı, b- Metindeki bilgileri tamamlayan veya tartışmaya açan, değişik kaynaklardan alınmış kısa alıntılar c- Sorular olarak sınıflandırabiliriz. Metin kısmının konuyu ana hatlarıyla ve öz biçimde sunacak şekilde hazırlanmasına dikkat edildiğini söyleyebiliriz her ders kitabında, metnin yanına, konu ile ilgili çeşitli kaynaklardan alıntılar konmuştur. Her bir alıntı çerçeve veya sarı renkli kutucuklar içine alınıp, “Kaynak A”, “Kaynak B” veya “Kaynak 1”, “Kaynak 2” vb. şeklinde belirtilmiştir. Bu alıntıların seçiminde özellikle konuyu tamamlayıcı veya farklı görüşleri içeriyor olmasına dikkat edildiğini söyleyebiliriz. Hemen her ders kitabının her bir konusunda en az 4-5 alıntı bulunmaktadır. İleri sınıflara yönelik ders kitaplarında bu tür alıntılarının sayısı da artış göstermektedir. Ders kitaplarında, tek bir doğru gösterilmeyip, işlenen konu ile ilgili değişik görüşler sunularak öğrencinin daha geniş bir perspektiften düşünerek, tartışarak konuyu algılaması amaçlanmaktadır.

İngiliz ders kitaplarındaki, konunun sonundaki değerlendirme soruları, öğrencinin konuda yer alan cümlelerle cevaplayabileceği türden olmayıp, metindeki bilgilerden hareketle kendisinin düşünüp cevap verebileceği niteliktedir¹¹⁶.

Bu şekilde, ders kitapları öğretmenin vazgeçilmez kaynak kitapları ve tarih derslerinin de önemli materyali haline gelmiştir. Özellikle birinci elden kaynaklardan alınmış parçalar ve bunların incelemesine yönelik alıştırmalar ilgiyi çekmektedir¹¹⁷.

İngiliz tarih ders kitaplarındaki bilginin sunumu, genel çerçeveyi belirleyen tarih öğretimi felsefesi ışığında ayırt edici özellikler göstermektedir.

Bunlardan ilki konu başlıklarının soru formunda sunulmasıdır. Bu genel ve zorunlu bir kural olmamakla birlikte pek çok ders kitabı yazarı konu başlıklarını soru olarak oluşturmuştur. Bu soru biçimindeki konu başlıkları, aslında konunun genel çerçevesini, öğrencinin yanıtını bulması gereken tarihsel sorunsalı betimlemektedir. Tarih metodolojisi

¹¹⁶ KÖSTÜKLÜ, *A.g.e.*, s. 106-107.

¹¹⁷ KARABAĞ, “A.g.m.”, s. 173

açısından olaya yaklaşmak gerekirse, tarihçinin ilk düşünsel aktivitesidir geçmişe soru sormak.

İçeriği, kendine has terminolojisiyle tarih metodolojisi, İngiliz ders kitaplarındaki her konuda kendini göstermektedir. Bunlar içerisinde karşımıza en sık çıkan tarihçilerin aynı düşünceyi paylaşmadıkları, farklı düşündüklerinin öğrenciye anımsatılmasıdır.

Görüldüğü üzere, İngiliz tarih ders kitaplarındaki metinlerde, tarihsel bilginin mutlak doğru olmaktan uzak olduğu ve farklı bakış açılarına da yer veren bir nitelik taşıdığı öğrencilere kavratılmaktadır.

Bu şekilde, öğrenci konuya ilişkin çeşitli görüşler öğrendikten sonra, isterse başka kaynaklara da başvurup, sonuca kendisi de ulaşabilme imkanına sahip olmuştur.

İngiliz tarih öğretimi sisteminde görsel araçlara, dekoratif amaçların ötesinde farklı anlamlar yüklenmiştir. Bu bağlamda fotoğraf, tablo, harita, poster, karikatür, grafik, minyatür gibi görsel araçlar, sayfaları renklendirmek, çekici bir görünüm oluşturmak gibi pedagojik amaçların ötesinde, ait oldukları döneme ilişkin mesaj ve bilgiler içeren-en az yazılı kaynaklar kadar önemli-tarihsel kaynaklar ve bilgi demetleri olarak değerlendirilmektedir. Bu çerçevede görsel kaynaklara yönelik geliştirilecek sorular aracılığıyla döneme ilişkin önemli bilgi kazanımlarının sağlanacağı düşünülmektedir. Çünkü görsel kaynaklar, onu yaratanın o döneme, olaya ya da olguya bakışının, beyninde oluşan düşünce görüş ve yorumların görsel değerlendirilmesi olarak kabul edilmektedir¹¹⁸.

Bazı özellikleri üzerinde durduğumuz İngiliz Tarih ders kitapları bizimde yeni kitaplarımıza örnek oluşturmıştır.

Bu açıdan bakıldığında yeni ders kitaplarında, İngiliz ders kitaplarında görülen çerçeve ve kutucuklara rastlanmakta. Bu çerçeve ve kutucuklar içerisinde çeşitli açıklamalar, bilgiler ve sorular yer almaktadır. Eski ders kitaplarındaki hazırlık çalışmalarının yerini yeni kitaplarda genel olarak tek soru veya tek soruyla bağlantılı iki soru şeklindeki “Haydi Düşünelim” bölümü almış konuların sol baş köşesinde küçük kutucuk içerisine yerleştirilmiştir. Ayrıca konunun anlaşılmasında büyük kolaylık sağlayacak olan kavramlar, anahtar sözcükler başlığı altında başka bir kutuda verilmiştir. Bunun dışında konuyla

¹¹⁸ KABAPINAR, “İngiliz Tarih Ders Kitaplarına Bir Bakış”, *Tarih ve Toplum*, Şubat 2003, c: 39, sa: 230, s. 105-108.

gerçekten alakalı resimlere yer verilmiştir. Ancak yine de İngiliz ders kitaplarında görülen kaynak çeşitliliği, zenginliği yeni kitapların önemli bir eksikliğidir. Konular açıklanırken yine eski kitaplarda olduğu gibi genel geçerliği kanıtlanmış mutlak doğrular olarak sunulmuştur. Bunu hem 4. sınıf hem 5. sınıf tarih konuları açısından söylemek mümkün.

1998 programına göre hazırlanmış önceki 5. sınıf kitaplarında yer alan “Cumhuriyete Nasıl Kavuştuk?” ünitesi içerisinde, Türk inkılabı ve önemi isimli konu yeni 5. sınıf kitaplarında “Adım Adım Türkiye” ünitesinde “Türk İnkılabı ve Atatürk” ismiyle yer almıştır.

Eski kitaplarda üzerinde fazla durulup açıklamalar yapılmayan, kültürel konular yeni 4. sınıf kitabında “Geçmişimi Öğreniyorum” ünitesinde yer almış, burada eski Türk kültürünün çeşitli öğeleri üzerinde durulmuştur. Mesela Türk mutfak kültürü, kıyafetleri, Nevruz, düğün adetleri gibi konular üzerinde açıklamalar yapılmış, ayrıca Atatürk’ün millî kültüre verdiği önemi açıklayıcı ve örneklendirici yazılara yer verilmiştir¹¹⁹.

“Cumhuriyete Nasıl Kavuştuk?” ünitesinde eski kitaplarda M. Kemal’in hayatı ünitenin sonunda yer almış, yeni 4. sınıf kitabında ise konunun başında yer almıştır. Konunun başında yer alması daha uygundur. Çünkü öğrenci Mustafa Kemal’in hayatı ile Kurtuluş Savaşı arasında daha kolay bağlantı sağlayabilme olanağına sahip olmuştur.

Ancak eski kitaplarda ayrıntıları ve maddeleriyle verilen Kurtuluş Savaşı hazırlık evreleri olan Amasya Genelgesi, Erzurum ve Sivas kongreleri yeni kitapta sadece isimleri ve tarihleri belirtilerek geçirilmiştir. Bu çok önemli konular üzerinde ne yazık ki, hiçbir açıklamaya yer verilmemiştir. Cepheler ve buralarda yapılan savaşlar hakkında bilgiler sunulmuştur. Bu bilgilerde zaman zaman doğrudan zaman zaman da sanki bir sınıf ortamında yaşananların aktarımı şeklinde verilmiştir.

Yine ünitenin sonunda “Kurtuluş Savaşı ve Türk kadını” konusuna yer verilmiş, özellikle bu savaşta ve önceki savaşlarda yararlılık gösteren Türk kadınlarına örnekler verilerek açıklamalar yapılmıştır.

Görüldüğü üzere, eski 4. sınıf ders kitaplarındaki Tarih konuları ile yeni 4. sınıf ders kitap ve programlarındaki Tarih konuları gerek içerik gerekse metodolojik yönden oldukça farklılaşmıştır.

¹¹⁹ MEB, *İlköğretim Sosyal Bilgiler 4 Ders Kitabı*, İstanbul, 2005, s. 38-39.

Eski kitaplarda var olan bilgi yığını yeni kitaplarda hafifletilmiş, daha çok örnek, açıklama ve etkinliğe yer verilmiştir.

Eski kitaplarda dil ve anlatım, açık anlaşılır olmasına rağmen tamamen bilgisel bir dil kullanılmış, ancak yeni kitaplarda anlatım daha etkileyici, çocuğun seviyesine uygun olarak yapılmıştır.

Yine eski kitaplarda bazı ünite sonlarında konuyla ilgili okuma parçalarına yer verilmiş iken yeni kitaplarda okuma parçası bulunmamaktadır.

Ayrıca ünite sonlarındaki değerlendirme soruları da dikkate değerdir. Eski 4. sınıf ders kitabında yaklaşık 22 sayfalık konu anlatımından sonra 13 klasik, 15 çoktan seçmeli soruya yer verilmiş ve soruların hepsinin cevaplarının kitapta mevcut olduğu görülmüştür. Bunun yanında, yeni 4. sınıf ders kitabında da değerlendirme soruları ünitenin sonunda yer almış, ancak burada eşleştirme, boşluk doldurma, çoktan seçmeli, düşün ve yaz gibi bölümler oluşturulmuş, sorulardaki çeşitlilik monotonluğu azaltmıştır.

Ayrıca yeni kitapta ünite sonunda ünitenin özeti yapılmış ve konularla ilgili okunması tavsiye edilen kitaplar belirtilmiştir.

2.5.3. .Eski (1998) Sosyal Bilgiler Program ve Ders Kitaplarında 5. Sınıf Tarih Konularının Değerlendirilmesi

Daha öncede belirtildiği gibi 2. ve 4. üniteler Tarih konularına ayrılmış, 2. ünite “Cumhuriyete Nasıl Kavuştuk?” ve 4. ünite, “İslamiyetin Doğuşu, Yayılışı ve Türkler”dir.

“Cumhuriyete Nasıl Kavuştuk?” ünitesi, “Mondros Ateşkes Antlaşması’ndan başlayarak, “Kurtuluş Savaşı (Hazırlık Dönemi) Savaş Dönemi”, “Barış Dönemi”, “Türk İnkılabı ve Önemi”, “Atatürkçü Düşünce Sistemi”, “Atatürk İlkeleri ve Atatürk’ün Hayatı”yla son bulmuştur. Aslında daha önce de belirtildiği gibi “Kurtuluş Savaşı” içerisinde liderlik rolü oynayan savaşın başından sonuna kadar içinde olan ve askeri, siyasi zaferlerin kazanılmasında en önemli yere sahip olan M. Kemal’in hayatının sonda verilmesi konuların anlaşılması açısından uygun bir sıralama değildir.

Yukarıda da belirtildiği gibi içerik oldukça yüklü, neredeyse ortaokul hatta lise seviyesinde bilgilerle donanık bir şekilde verilmiştir.

Dil ve anlatım konusunda 4. sınıfa göre 5. sınıf ders kitabı daha ağır, yazı puntoları daha küçük yine bilgisel bir dil kullanılmıştır.

Haritalar açık, anlaşılır ve iyi bir şekilde renklendirilmiştir. Bunun yanında konular arasına yerleştirilen resimler dikkat çekici değildir.

değerlendirme soruları ünitenin en sonunda yirmi altı klasik sorudan oluşmuştur. Diğer soru tekniklerine yer verilmemiştir¹²⁰.

Ünite sonunda Atatürk ile ilgili anılara ve okuma parçasına da yer verilmiştir.

Eski 5. sınıf ders kitaplarında diğer bir tarih ünitesi de “İslamiyetin Doğuşu, Yayılışı ve Türkler” ünitesidir. Kronolojiye uygun olmayarak verilen bu ünite de önce İslam tarihi, İslamiyetin doğuşu ve yayılışı üzerinde durulduktan sonra İslam kültür ve uygarlığı konusuna yer verilmiş, daha sonra Türkler ve Türklerin İslamiyete girmeleri ve kurulan Türk-İslam devletleri Memlûkler devletine kadar verilmiştir. Diğer ünite de olduğu gibi burada da, bilgi yığılması söz konusu olmuş, çocuğun o andaki ilgi ve ihtiyaçlarının çok üzerinde ayrıntılara yer verilmiştir. Ayrıca, üslubun hep aynı olması ders kitabının tamamen monoton bir hale gelmesine neden olmuştur. Bununla beraber özellikle siyasi ve askeri tarih konularının sürekliliği konuları daha da sıkıcı hale getirmiştir. Verilmek istenilen bütün bilgiler yazılı anlatım yolu ile yapılmaya çalışılmış, grafikler, şekiller, resimler, eşleştirmeler, sorular ve örnekler yetersiz kalmıştır.

Yine dikkati çeken bir nokta; Türklerin İslamiyete hizmetleri sadece bilim ve sanat alanlarında olmuş diğer alanlardan bahsedilmemiştir.

Orta Asya ve Yakındoğu’da kurulan Türk-İslam devletleri ve bu devletlerin kültür ve uygarlıklarıyla ilgili ayrıntılı içeriğe ve kavramlara yer verilmiştir. Mesela “Devlet Yönetimi” konusunda “İkta sistemi” açıklanmaya çalışılmış ancak sistemin gerek askeri gerekse ekonomik faydaları üzerinde durulmamış, Osmanlı Devletiyle bağlantı kurulmamış, çocukta ufak tefek bazı değişikliklerle sistemlerin ileride devam ettiği hissi uyandırılmamıştır. Tabii ki bu şartlar altında çocuk, konular arasında bağlantı kurmakta zorlanacak, ileride tımar sistemini duyunca bunları birbirinden tamamen farklı sistemler olarak algılayacaktır.

Yine kitapta Türklerin İslamiyeti kabulü, sanki sadece siyasi sebeplere dayanıyormuş gibi gösterilmiş, burada Türklerin yaşayış ve inanışlarının İslam dinine yakınlığından hiç söz edilmemiştir.

¹²⁰ *İlköğretim Sosyal Bilgiler 5 Ders Kitabı*, İstanbul, 2004, Cemre Yayınları, s.92.

Görüldüğü üzere eski 5. sınıf ders kitaplarında da 4. sınıf kitaplarında olduğu gibi eksiklikler ve geri kalmışlık çok bariz şekilde dikkati çekmektedir.

Özellikle kronolojiye aykırılık hem 4. hem de 5. sınıf ders kitaplarının önemli bir hatası; çünkü, tarih dersi çocuğun özellikle zamanı algılamasına, anlamasına yönelik bir ders olduğu için burada ortaya çıkan karışıklığın daha 10-11 yaşındaki çocuk tarafından çok kolay ayırt edilemeyeceği daha öncede belirtilmiştir.

Hele Sosyal Bilgiler dersi içerisinde zaman zaman Coğrafya zaman zaman da Vatandaşlık Bilgisi derslerine yönelen çocuğun bu karışıklıkla da tamamen işin içinden çıkamaz hale geleceği aşikardır.

2.5.4. Yeni (2004) Sosyal Bilgiler Program ve Ders Kitaplarında 5. Sınıf Tarih Konularının Değerlendirilmesi

Yeni 5. sınıf ders kitabımızda ise “Adım Adım Türkiye” ünitesinin ilk sayfasında yine ünitiden öğrenilecekler sorular şeklinde maddeler halinde verilmiştir.

İlk konu olan “Ah Güzel İstanbul!” da, İstanbul’un yanında ülkemizin çeşitli yörelerine ait doğal ve tarihi güzellikler işlenmiş bunlarla ilgili güzel bir görsel tasarım hazırlanmıştır. Bu yolla, öğrencinin hem görerek, hem okuyarak, öğrenmesi sağlanacaktır. Yine çeşitli yörelerimize ait kültürel öğeler üzerinde durulmuş; gölge oyunu, türkülerimiz, şehirlerin hatırlattıkları, hünerli eller, kültürel zenginliğimiz konularıyla hem yazılı hem görsel açılardan değişik bilgiler öğrencilere sunulmuştur¹²¹.

Üniteyle ilgili yeni programda yerel tarih üzerinde durulmuş, yerel tarihin tanımı, yerel tarih öğretiminin yöntemleri ve faydaları belirtilmiştir. Buna göre yerel tarihin tanımı şu şekilde belirtilmiştir. Yerel tarih, bir yörenin, bir bölgenin tarihinin sahip olduğu “kendine özgü” nitelikler, geçmişten günümüze tarihi gelişimi ve bu gelişim sonucu o bölgede oluşan tarih izleridir. Yörenin ya da bölgenin tarihi geçmişi ve o geçmişten kalan izler de o yörenin, bölgenin yerel tarihini oluşturmaktadır. Bir bakıma yerel tarih, kişinin doğup büyüdüğü çocukluğunun, gençliğinin geçtiği öğrenim hayatının sürdüğü yakın çevredir.

Yakın çevre, tabiat ve kültür değeri ile aile, dostlar ve komşuluklarıyla, coğrafyası, tarihi ve efsaneleriyle, mahalli adetleri, gelenekleri, mimari tarzı, ev eşyası, yer ve sokak

¹²¹ MEB, *Sosyal Bilgiler 5. Sınıf Ders Kitabı*, Ankara, 2005, s.35.

isimleri anıtları ile hayatın kendisi ve dünyadan bir parçadır; gerçeklerin, bilgi ve kültürün kaynağıdır.

Yerel tarih öğretiminde yöntemler, 1. Araştırma yöntemi 2. Gezi-gözlem yöntemi 3. Müzeler 4. Yerel tarih öğretiminde sözlü tarih yöntemleri olarak belirtilmiştir.

Yerel tarih öğretiminin faydaları ise şu şekilde belirtilmiştir: Yerel tarih öğretimi çerçevesinde çevrenin incelenmesi, doğal, sosyal, ekonomik, kültürel olayların birer öğretim konusu olarak ele alınması, sadece çocuklarımızın çevrelerini tanımalarını sağlamaz; aynı zamanda onları yakın çevrelerinin problemlerine, olanaklarına karşı bilinçlendirir, görüş geliştirmelerine kaynaklık eder. Çağdaş okulluk anlayışı, çevrenin müfredat ve materyalinden faydalanmayı öğretimde temel sağlamaktadır.

Bulunulan şehir, ilçe, kasaba veya köydeki tarihi eserler, tarihten izler taşıyan kalıntılar, efsaneler, geçmişte yaşanmış siyasi ve sosyal olaylar ve kurtuluş günleri tarih konularının kolayca çocuk gözünde canlandırılmasını sağlar.

Öğrenci öncelikle kendi çevresinin, ilinin oradan da ülkesinin tarihini öğrenecek ve bu öğrenci için daha faydalı ve kalıcı olacaktır. Kendi yöresinin tarihini tanıyan çocuk, yöresini sever; kendi yöresini öğrenen ve seven çocuk, ülkesinin tarihini daha iyi öğrenir ve sever¹²².

Bu şekilde yerel tarih öğretimi Adım Adım Türkiye ünitesinde önemli bir yere sahip olmuştur.

Ünitenin devamında “Türk İnkılabı ve Atatürk” konusuna yer verilmiş, burada da siyasi, hukuk, eğitim ve kültür alanındaki inkılaplar, toplumsal ve ekonomik alanda yapılan inkılaplar üzerinde durulmuş; eski ve yeniyi karşılaştıran resimler, istatistiki veriler, Cumhuriyet döneminde yapılanlar ve günümüzdeki gelişmeler birlikte resmedilmiştir.

İçerik gereksiz bilgi yığınlarından ayıklanmış, yine çerçeve ve kutucuklar içinde çeşitli bilgilere, açıklama ve sorulara yer verilmiştir. Konunun içeriğine uygun bilgi ve yorum soruları, öğrencinin dikkatini çekecek ve derse katılımını arttıracaktır.

Yine konuların hazırlanışı ve işlenişinde öğrenciler grup çalışmasına özendirilmiş, öğrencilerin gruplar halinde hazırladıkları ödevlerden konular sunularak örnek gösterilmiştir.

¹²² M.E.B., *İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi Program ve Kılavuzu Yeni Öğretim Programı*, s. 309-311.

Atatürk ilkeleri açıklanırken ilkelerin çeşitli özelliklerinin maddeler halinde sunulması da oldukça isabetli olmuştur. Çünkü önemli özelliklerin maddeler halinde verilmesi öğrencinin daha kolay algılanmasına ve öğrenmesine imkan sağlar.

Atatürk'ün son günleri ve ölümü ve Atatürk'ten bir anı ile devam eden konu M. Kemal Atatürk'ün ölümünün yurt içi ve yurt dışındaki yankıları üzerine çeşitli yerli ve yabancı görüşlere yer verilmiş, ayrıca inkılapların zaman dizini konunun sonunda verilmiştir.

Ünite sonunda yer alan değerlendirme soruları yine 4. sınıf ünitelerinde olduğu gibi değişik soru çeşitleriyle oluşturulmuştur. Sağ köşede verilen kelimelerle belirtilen tanımların eşleştirilmesi istenmiştir. Yine sağda verilen sözcüklerin uygun boşluklara yerleştirilmesi istenmiştir. Ayrıca bir grup soruda çoktan seçmeli olarak düzenlenmiş, düşün ve yaz bölümü içinde iki ayrı klasik soruya yer verilmiş, ancak cevaplar kitabın içinde bulunacak tarzda sorulmamıştır.

Ünitenin özeti ile beraber ünitenin en sonunda okunması tavsiye edilen eser isimlerine yer verilmiştir ki bu da önemli bir kısımdır. Öğrenci eseri okumasa bile en azından eserin ismine yazarına aşinalığı olacak ve kendisine kaynak lazım olduğunda aradığı konuyu daha kolay bulma imkanına sahip olacaktır.

Bu şekilde çeşitli özellikleri üzerinde durulan yeni program ve ders kitaplarında bulunan tarih konuları eskisine oranla içeriğin azaltılması, yöntemlerin kısmen değiştirilmesi ve diğer alanlardaki değişikliklerle her ne kadar olumlu sonuçlara ulaşılabileceğini gösterse de bir takım çevrelerce özellikle programın eleştirileri yapılmıştır.

Bu eleştirilerde yeni programla ilgili şu eksiklikler belirtilmiştir.

1.Yeni İlköğretim Programı'nın hazırlanmasında ülkemizdeki bilim insanları ve ilgililerin değerlendirmelerinin ön plana alınmadığı gözlenmektedir.

2.Yeni İlköğretim Programı hazırlanırken önceki program geliştirme çalışmaları göz ardı edilmiştir.

3.Yeni İlköğretim Programı'nın hazırlanmasında, önceki programın değerlendirilmesine dayalı bilimsel dönütlerden yararlanılmamıştır.

4.Yeni İlköğretim Programı'nın tek bir eğitim yaklaşımına dayandırılması doğru değildir.

5.Yeni İlköğretim Programı'nın hazırlanmasında, ilköğretim basamağında uygulanmakta olan programların geliştirilmesi yerine başka ülkelerde uygulanan programların uyarlanması yoluna gidilmiştir.

6.Yeni İlköğretim Programı'nın hazırlanmasının kısa bir zaman dilimine sığdırılması, program geliştirme çalışmalarının bir sistem bütünlüğü içinde ele alınmasını engellemiştir.

7.Yeni İlköğretim Programı'nın deneme uygulaması zaman ve kapsam yönünden yetersiz kalmış ve tarafsız bir değerlendirmesi yapılmamıştır.

8.Yeni İlköğretim Programı'nın uygulanması öncesinde öğretmenler yeterli düzeyde hizmet içi eğitimden geçirilmemiştir¹²³.

Ayrıca şunu da belirtelim ki artık ilköğretim okullarında ders kitabı seçme olayı kaldırılmış, öğrencilere ders kitapları devlet kanalıyla dağıtılmaya başlanmıştır. İki yıllık bir uygulama olan bu durum aslında ders kitaplarında değişik alternatiflerin sunumunu da ortadan kaldırmıştır.

Ancak devlet kanalıyla dağıtılan kitapların, kullanılan malzeme, kitabın ebadı, ağırlığı, kapağı, baskısı, forma sayısı ve ciltlemeler yönünden kaliteli olduğu ve bir ders kitabında bulunması gereken özellikleri taşıdığını görmekteyiz. Yine öğrenciler için kitaba bağlı olarak çalışma kitapları da hazırlanmıştır.

Yine yeni ders kitaplarının ilk sayfalarında “Hoş Geldiniz” isimli bir bölüm açılmış, burada öğrencilere Yeni Sosyal Bilgiler programına göre hazırlanan ders kitabı hakkında bilgiler verilmiştir. Genel olarak ders programının amacı, üniteler, dersin işlenişi ile ilgili araştırma ve etkinliklerin öğrenciye sağlayacakları belirtilirken ders kitabının çok renkli olarak tasarlandığı bazen ünitelere bir hikaye ile bazen ise hayali kahramanların kullanılarak giriş yapıldığı açıklanmıştır. Ders kitabının, fotoğraf, minyatür, gravür, karikatür, kitap resimleme (illüstrasyonlar) içerdiği bunların altında da konu ile ilgili yakınsak ve ıraksak soruların bulunduğu konularla ilgili öğrencilere hatırlama-tanıma, ezberleme-belletme, taklit etme, kopyalama, kısa yanıtlı sorular, boşluk tamamlamalı sorular, doğru yanlış soruları, eşleştirme soruları, bulmacaların hazırlandığı belirtilmiştir. Bunun yanında yapılandırmacı ölçme ve değerlendirme araçları olarak; akıl yürütme, problem çözme, analitik düşünme,

¹²³ ÊPÖ Profesörler Kurulu Yeni İlköğretim Programını Değerlendirme Toplantısı (Eskişehir) Sonuç Bildirisi
2005 İlköğretim-online.org.tr./vol5 say 1/5 bildirge %5B1 %d D. pdf s. 3.7 arası

eleştirel düşünme, yorumlama, grafik hazırlama, rapor, poster hazırlama vb. kullanıldığı da belirtilmiştir.

Arka sayfada ise yer alan organizasyon şemasıyla kitaplarda yer alan değişik renk ve şekillerdeki kutu ve çerçevelerin ne tür bilgi, açıklama ihtiva ettiği gösterilerek öğrenciye rehberlik edilmeye çalışılmıştır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Yapılan araştırma sonucunda 1998-İlköğretim Sosyal Bilgiler dersi Programı ve ders kitaplarında hem içerik hem de metot yönünden çeşitli sorunlar bulunduğu tespit edilmiştir.

Özellikle bu program ve programa paralel hazırlanan ders kitaplarında yer alan tarih konularının, ilköğretim 4 ve 5. sınıf öğrencileri için içeriklerinin oldukça geniş kapsamlı olduğu, zaman zaman kronolojiye aykırı olarak konuların sunulduğu, monotonluğun egemen olduğu bir durum ortaya çıkmıştır. Ayrıca, kavramların açıklanmasında yetersizliklerin olduğu, sözlük ve örneklerin eksikliği dikkati çekmiştir.

Yine konuların sunuluşunda bugüne ve geleceğe yönelik hiçbir bağ kurulmamış, geçmişe yönelik bilgiler mutlak geçerliliği kanıtlanmış doğrular olarak öğrencilere sunulmaya çalışılmıştır.

Ancak bu sunumda metodolojik açıdan bir renklendirme yapılmamış, kitabın başından sonuna kadar konu, konuyla ilgili bir iki resim, harita vs. sunulmuş, yanı sıra bir iki konuyla ilgili veya ilgisiz okuma parçasına yer verilmiştir. Değerlendirme ise tamamen ünite sonlarına itilmiş, sorular tamamen klasik ve cevabı da konuların içinde çoğu zaman yer alacak şekilde sorulmuştur.

Yine bu kitaplarda yer alan harita, şekil, resim, grafik vb. öğelerin de ilgi çekici olarak verilmediği çeşitli eksikliklerin bulunduğu görülmüştür.

Ayrıca bu program ve ders kitaplarında içerikte daha çok siyasi ve askeri tarih konuları üzerinde yoğunlaşmış; bu konular, öğrencinin o anki içinde bulunduğu yaş, ilgi ve ihtiyaçları göz önüne alınmamış, kültür ve uygarlık konuları da sadece o günün içinde yer alan konular olarak aktarılmış bu günle bağlantı kurulmamıştır.

Bütün bu ve benzeri sebeplerle 1998 program ve ders kitaplarında tarih konuları öğrenci için yetersiz kalmış, çocuğun severek, isteyerek öğrendiği konular olmaktan uzaklaşmıştır. Bu yüzden bu program ve ders kitapları çağın gerisinde kalmış ve başarılı öğrenciler yetişmesini engellemiştir.

Avrupa Birliği'ne üye olma süreci içerisinde eğitim ve öğretim faaliyetlerinde kalite ve seviyenin artırılması hususu üzerinde önemle duran ülkemizde, bu anlamda yeni düzenlemelere gidilmiştir.

Bu çerçevede yeni programın “öğrenci merkezli” ya da “yapılandırmacı” yaklaşımdan hareketle etkinlik temelli, öğrencinin öğrenme sürecine aktif olarak katılmasını amaçlayan dersler arası yatay ve dikey ilişkileri dikkate alan, sınıf içi ve sınıf dışı öğrenme deneyimlerini bütünleştirmeye önem veren bir anlayışla geliştirmeye çalışıldığı görülmektedir.

2004 Yeni İlköğretim Sosyal Bilgiler Programı ve ders kitaplarında tarih konuları içerik olarak azaltılmış, sözlü tarih yöntemi ile öğrencinin kendi ailesinden veya çevresinden yola çıkarak tarihi anlaması, gerekliliği ve faydasına inanması sağlanmaya çalışılmıştır.

Program öğretmene daha esnek bir örüntü sunmuş özellikle programda yer alan etkinlikler öğrencinin çeşitli bilgi, değer, tutum ve beceriyi kazanmasında etkili olabilecek uygulamalar olmuştur.

İlkçağ, Ortaçağ, Yeniçağ konularına yer verilmemiş, öğrencinin zaman şeridini kendi aile tarihinden ve Cumhuriyet tarihinden yani yakın tarihimizden yola çıkarak anlaması yoluna gidilmiştir.

5. sınıfta ise özellikle yerel tarih konularına yoğunlaşmış doğal ve tarihi güzellikler, kültürel özellikler üzerinde durularak kültürel özellikler yaşatılıp, öğretilmeye çalışılmıştır.

İçerik yine genel-geçer doğrular şeklinde sunulmaya çalışılmış, ancak çeşitli renklerde kutu ve çerçeve içinde yer alan açıklama, bilgi ve sorularla desteklenmiştir.

Değerlendirmede ise konu içinde yer alan soruların dışında ünite sonlarında değişik soru çeşitlerinde oluşan gruplar oluşturulmuştur. Bu değerlendirme daha güvenilir ve geçerli olacaktır.

Batılı ülkelerdeki çeşitli uygulamalar örnek alınarak yapılan değişiklikler ülkemizde yeni uygulanmaya konmuş olmasına rağmen, Avrupa’da bu değişiklikler yaklaşık yüzyıl önce olmuştur.

Çocuğun gelişim ve öğrenmesinde çok önemli bir yere sahip olan program ve ders kitaplarının çağa göre düzenlenmesi, çocuğun ilgi ve ihtiyaçlarına yönelik olması, toplumun beklentilerine cevap verecek şekilde hazırlanması zorunlu, ancak sadece bunların mükemmelliği sistemi düzeltmeye hiçbir zaman yeterli olmayacaktır. Program ve ders kitaplarının mükemmelliği yanında, öğretmenlerin yeteri derecede hizmet içi eğitimden geçirilmesi, yeterlilikleri, okul ve sınıf ortamlarının iyileştirilmesi, ders araç ve gereçlerinin

tamamlanması, öğrencilerin öğrenmeye sürekli güdülenmesi vb. başarıyı artıran diğer faktörler olacaktır.

Nitekim uygulanmaya 2005-2006 öğretim yılında geçen program ve ders kitaplarının tam anlamıyla ne derecede başarılı olduğunu belirtmek için henüz çok erken, ancak zaman içerisinde bu değişikliğin daha çok olumlu sonuçlarının yansıtacağı görülmektedir.

KAYNAKLAR

4. ve 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Eski ve Yeni Programların Karşılaştırılması, <http://www.odevsitesi.com/odevler/2005-7/140390-4.ve5.> Sosyal - bilgiler - dersi – s. 1/1, 15.03.2006.

AÇIKGÖZ, Kamile Ün, “Tarih Derslerinde Öğrencileri Güdüleme Stratejileri”, *Tarih Öğretimi ve Ders Kitapları*, (Yay. Haz. Salih Özbaran), İstanbul 1995, s. 313-327.

ALKAN, Cevat, *Eğitim Teknolojisi*, Ankara 1995.

ARSLAN, Ahmet, “İbni Haldun ve Tarih” *E.Ü.T.İ.D.*, I, İzmir 184.

BEHAR, B. Ersanlı, *İktidar ve Tarih*, İstanbul 1992.

BÜYÜKALAN S. FİLİZ, “Ders Kitabı ve Öğretim Programı İlişkisi”, *Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu Sosyal Bilgiler*, Ankara, (Gündüz Eğitim ve Yayıncılık), 2003.

BÜYÜKKARAGÖZ, S. Savaş, *Program Geliştirme “Kaynak Metinler”*, Konya, (Öz Eğitim Yayınları), 1997.

Callingwood, R.G., *Tarih Tasarımı*, Çev: Kurtuluş Dinçer, Ankara 1996.

CARR, E. Hallet, *Tarih Nedir*, Çev: Misket Gizem Gürtürk, İstanbul, (İletişim Yayınları), 1996.

CEMALOĞLU Necati, “Öğretimde Ders Kitaplarının Yeri ve Önemi”, *Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu*, Tarih 9-12, Ankara, (Nobel Yayın Dağıtım), 2003.

DİLEK, Dursun, *Tarih Derslerinde Öğrenme ve Düşünce Gelişimi*, Ankara, (Öncü Basımevi, 1. Baskı) 2001.

DOĞAN, Hıfzı, *Eğitimde Program ve Öğretim Tasarımı*, Ankara, (Önder Matbaacılık), 1997.

DOĞANAY Ahmet, “Sosyal Bilgiler Öğretimi”, *Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi*, Ankara 2003.

DÖNMEZ, Cengiz “Sosyal Bilimler ve Sosyal Bilgiler”, *Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu Sosyal Bilgiler*, Ankara-(Gündüz Eğitim ve Yayıncılık), 2003.

DÖNMEZ, Cengiz “Sosyal Bilgiler Programının (1998) Değerlendirilmesi ve Ders Kitapları”, *Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu*, Ankara 2003.

EPÖ Profesörler Kurulu Yeni İlköğretim Programını Değerlendirme Toplantısı (Eskişehir) Sonuç Bildirisi 2005 İlköğretim-online.org.tr/vo/5say 1/S bildirge %5B1 %5 D pdf, s. 3-7, 05.07.2006.

ERDEN, Münire, *Sosyal Bilgiler Öğretimi*, İstanbul, Alkım Yayınları.

ERPULAT, D. Erel, “Tarih Ders Kitaplarında Tarih Bilinci: ABD Modeli”, *Tarih Öğretimi ve Ders Kitapları*, (Haz. Salih Özbaran) İstanbul 1995, s. 255-270.

ERTÜRK, B. Eyüp, “Türkiye’de Ortaokul Birinci Sınıf Düzeyinde Tarih Öğretimi ile İlgili Kitapların Kıyaslamalı Eleştirisi”, *Tarih Öğretimi ve Ders Kitapları*, İstanbul 1995.

HALKIN, E. Leon, *Tarih Tenkidinin Unsurları*, Çev: Bahaeddin Yediyıldız, Ankara-T.T.K. 1989.

HAYTA Necdet-KARABAĞ, Ş. Gülin, “Tarih Ders Kitapları Nasıl Analiz Edilmelidir?”, *Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu, Tarih 9-12*, Ankara 2003, s. 33-51.

İÇMELİ, Murat, *Türkiye’de İlköğretim Kitaplarında Fiziksel Yapı, Tasarım ve İllüstrasyon*, Ankara 1996.

KABAPINAR, Yücel, “Bir Öğretim Materyali Olarak Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Ders Kitapları”, *Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi*, Ankara 2003 Bölüm 10.

KABAPINAR, Yücel, “Eğitim Pedagojisi ve Tarih Metodolojisi Açısından İngiliz Tarih Ders Kitaplarına Bir Bakış”, *Tarih ve Toplum*, Şubat 2003, c. 39 sa:230, s. 40-47.

KARABAĞ, Ş. Gülin, “Çeşitli Ülkelerde Tarih Ders Kitapları: Uluslararası Bir Bakış”, *Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu*, Ankara 2003, s. 165-177.

KARABIYIK, E. Ünal-TİRYAKİ, Figen, *İlköğretim Sosyal Bilgiler 4 Ders Kitabı*, Ankara-Üner Yayınları 2004.

KILIÇ, Abdurrahman-SEVEN, Serdal; *Konu Alanı Ders Kitabı İncelemesi*, Ankara (Pagem A Yayınları 5. Baskı), 2005.

KÖSTÜKLÜ, Nuri, *Sosyal Bilimler ve Tarih Öğretimi*, Konya-Günay Ofset Matbaacılık, 1999.

KÜÇÜKAHMET, Leyla, *Öğretim İlke ve Yöntemleri*, İstanbul, (Alkım Yayınları), 1998.

- KÜTÜKOĞLU, Mübahat S. *Tarih Araştırmalarında Usûl*, İstanbul 1995.
- MEB Ortaokul Programı (İlköğretim II. Kademe), Ankara 1995, s. 161-162.
- MEB, *İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzu (4-5 Sınıflar)*, Ankara 2005.
- MEB, *İlköğretim Sosyal Bilgiler Ders Kitabı 4. Sınıf*, İstanbul 2005.
- MEB, *İlköğretim Sosyal Bilgiler Ders Kitabı 5. Sınıf*, Ankara 2005.
- MEB, *Tebliğler Dergisi Sayı 2146 Ortaöğretim Kurumları, Tarih Programı, Lise Müfredat Programı*, Ankara 1987, s. 83-84.
- MEMİŞ, Ekrem, “*Tarih Metolojisi*”, Konya 1995
- MOFFAT, D.P.H. Maurice, *Sosyal Bilgiler Öğretimi*, Çev: Nesrin Oran, İstanbul 1957.
- ÖZBARAN, Salih, *Tarih, Tarihçi ve Toplum*, İstanbul-T.V.Y.Y., 1997.
- ÖZÇELİK D. Ali, *Eğitim Programları ve Öğretim*, Ankara, (Gaye Matbaacılık, 3. Baskı), 1992.
- ÖZTÜRK, Cemil-DİLEK, Dursun, “Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretim Programları”, *Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi*, Ankara 2003.
- PAYKOÇ, Fersun, *Tarih Öğretimi*, Eskişehir 1991.
- SAKAOĞLU, Necdet, “İlkokul Tarih Programları ve Ders Kitapları”, *Tarih Öğretimi ve Ders Kitapları*, (Yay. Haz. Salih Özbaran), İzmir 1998.
- SARIALIOĞLU, Fuat-KARADAŞ, Müslüm, *İlköğretim Sosyal Bilgiler 5 Ders Kitabı*, İstanbul-Cemre Yayınları, 2004.
- SOMERSAN, Semra, “Sözlü Tarih, Araştırmacılık ve Tarih Yazımına Katılım”, *Tarih Öğretimi ve Ders Kitapları*, (Haz. Salih Özbaran), İstanbul 1995, s. 368-377.
- SÖNMEZ, Veysel, *Program Geliştirmede Öğretmen El Kitabı*, Ankara, Anı Yayıncılık, 1994.
- SÖNMEZ, Veysel, *Sosyal Bilgiler Öğretimi ve Öğretmen Kılavuzu*, Ankara, Anı Yayıncılık, 1997.

ŞİMŞEK, Ahmet, “İlköğretimde Tarih Öğretimi Açısından 1998 ve 2004 İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarının Karşılaştırması”, *II. Sosyal Bilimler Eğitimi Kongresi*, Van 2005

Taslak Sosyal Bilgiler Programının Değerlendirilmesi <http://programlar.meb.gov.tr/program-giris/calismalar-4.htm>. 06.07.2006.

TOGAN, Z. Velidi, *Tarihte Usûl*, İstanbul 1985.

VENÇ, Emrah, “Sosyal Bilgiler Öğretimine Dair Sorunlar ve Çözüm Önerileri”, *Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim*, Ocak 2005, <http://yayim.meb.gov.tr/dergiler/sayi59/venc.htm>.03.03.2006.

VURAL Mehmet, *MEB İlköğretim Okulu Programı*, Erzurum 2003.

ÖZGEÇMİŞ

1974'te Sivas Merkez'de doğdu. İlk ve orta öğrenimini bitirdikten sonra Sivas Halil Rıfat Paşa Lisesinde Lise öğrenimini tamamladı. 1993 yılında Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Tarih Eğitimi Bölümünü kazandı. 1997'de mezun olduktan sonra aynı yıl yüksek lisans eğitimine başladı. Ancak çeşitli nedenlerle yüksek lisansını yarım bıraktı.

1998 Mart ayında Erzurum Çat Lisesi'nde göreve başladı. Daha sonra Sivas'ın değişik ilköğretim ve liselerinde görev yaptı. Şu an Sivas Yenışehir Lisesinde Tarih öğretmenliği yapıyor.

Evli ve iki çocuk annesidir.